

La telegrafia òptica al Solsonès (1848-1862)

JORDI TASIES PLANAS

Introducció

«Lo dia vint y dos de juñ del any mil vuit cents cinquanta y un en la torre del telégrafo de Sta. Susana moriren repentinament ferits del llam dos soldats, quals cadavers foren portats al St. Hospital de esta Ciudad y sepultats en lo fossar de la S[an]ta. Igl[ési]a. Cath[edra]l. lo dia vint y quatre del mes sobredit ab assistencia de sis sacerdots. Los noms son: Manuel Martín, de edat vint y tres anys, fill de Francisco y de Maria Ortega, conj[uge]s de Osuna, en la prov[ínci]a de Sevilla, soldat del Batalló [de] Cazadores de Tarragona n° 2°; y Mariano Lozano, de edat vint anys, fill de Joan Lozano y de N.N. [nom i cognom desconegut], conjuges de S. Martí[n] de Callobre, prov[ínci]a de Puentevedra, soldat del Batalló de Cazadores de Tarifa n° 6°».

Aquesta notícia, extreta d'un llibre de defuncions de la parròquia de Solsona conservat a l'Arxiu Diocesà de Solsona (ADS)¹, ens va obrir la curiositat sobre la torre que hi ha a prop de la casa de la Guàrdia, en el terme de Clariana de Cardener –i que ja havíem visitat anteriorment, sense saber, aleshores, quina era la seva funció.

1 Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), Parròquia de Solsona, núm. 39, p. 68.

L'any 2004, amb la publicació gairebé al mateix temps de dos llibres sobre la telegrafia òptica a Catalunya², vàrem descobrir que es tractava d'una de les torres de la línia militar de telegrafia òptica de Barcelona a Solsona, construïda a mitjan segle XIX.

Aquest treball, que només pretén ser una primera aproximació sobre el tema, recull les dades que s'han pogut documentar sobre les diferents construccions de la comarca del Solsonès que van formar part d'aquesta línia telegràfica. Abans, però, es fa referència a la telegrafia òptica –com a sistema de comunicació que va contribuir a consolidar l'estat liberal a l'Espanya decimonònica³–, i a la xarxa de línies de telegrafia òptica militar que s'implanta a Catalunya durant les guerres carlines de la dinovena centúria.

La telegrafia òptica

“La telegrafia és un sistema de comunicació que consisteix en la transmissió a distància de senyals codificats que ja han estat convinguts per endavant. En el cas específic de la telegrafia òptica, els senyals han de ser visibles a simple vista o amb algun aparell especial que permeti la visió a distàncies més grans o en condicions climatològiques adverses”.⁴

Les persones sempre han tingut la necessitat de comunicar-se. Al llarg del temps s'han emprat, resumint, dos tipus de procediments: els acústics (tambors, trompetes, campanes, xiulets, etc.) i els visuals (fogueres, banderes, fums, miralls, etc.).⁵ La telegrafia òptica és un sistema de transmissió de missatges a distància per mitjà de senyals directament visibles –abans del telègraf, però, la informació que es pot transmetre és molt simple i concreta. Amb aquest nou servei, el que es pretén és que les comunicacions siguin més ràpides i més segures, evitant que la informació caigui en mans no desitjades –com sovint passava amb el correu tradicional. Per tant, i des dels seus inicis, les necessitats que es volen satisfer són, gairebé sempre, militars.

L'aparició de la telegrafia òptica l'hem de situar *“en el context de desenvolupament científic i tecnològic que va generar a Europa el moviment de la Il·lustració en el segle XVIII (...) L'invent de la ullera de llarga vista acromàtica, que inhibia els colors, va ser cabdal per al naixement de la telegrafia òptica en permetre veure objectes distants presentant-los d'una manera nítida”*.⁶

L'abat francès Claude Chappe (1763-1805), juntament amb el rellotger suís Abraham Louis Breguet, el 1790 elabora un sistema de telègrafs,

2 Aquestes obres són, per data de la seva primera edició: PRAT I PONS, J. *4 pedres de ... La telegrafia òptica a Catalunya*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2004, i LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *La telegrafia òptica a Catalunya*, Rafael Dalmau, 2004. Amb anterioritat a aquests llibres, s'havien publicat altres obres de referència: OLIVÉ ROIG, S. *Historia de la telegrafía óptica en España*, Madrid, Ministerio de Transporte, Turismo y Comunicaciones, Secretaría General de Comunicaciones, 1990; BAHAMONDE MAGRO, A.; MARTÍNEZ LORENTE, G.; OTERO CARVAJAL, L.E. *Las comunicaciones en la construcción del Estado contemporáneo en España (1700-1936)*, Madrid, Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente, 1993; i AGUILAR PÉREZ, A.; MARTÍNEZ LORENTE, G. “La telegrafía óptica en Cataluña. Estado de la cuestión”. A: *Scripta Nova, Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 15 de març de 2003, vol. VII, núm. 137 (<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-137.htm>) [data de consulta: 21.03.2016].

3 En la consolidació d'aquest estat liberal-burgès *“el telègraf hi incidirà des del punt de vista polític (el telègraf incrementa la possibilitat de prendre decisions militars i d'ordre públic dins d'un estat cada cop més centralista), des del punt de vista econòmic (es desenvolupen la borsa, els preus de mercats, els intercanvis, etc.) i, també, des del punt de vista cultural (és un difusor d'informació que propicia l'arribada de notícies i la revolució dels sistemes de comunicació i informació)”*. LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 12.

4 LLINÀS I POL, J.; LLORENS I RAMS, J.M.; MERINO i SERRA, J. “La telegrafia òptica a la Selva (1848-1862)”. A: *Quaderns de la Selva*, 9, 1996, p. 115-116.

5 OLIVÉ ROIG, S. *Op. cit.*, p. 11.

6 ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A.; “La torre de telègraf òptic de Can Casaca de Granollers”. A: *Revista del Centre d'Estudis de Granollers*, 20 (2016), p. 58-59.

que es col·loquen al capdamunt d'unes torres situades en indrets amb bona visibilitat, utilitzant uns pals amb braços articulats que, segons la posició que adopten, representen un codi. Cada una d'aquestes posicions correspon a una lletra, a un número o a una frase predeterminada. La informació es transmet d'una torre a una altra fins arribar a la seva destinació final. El 1794, en el marc de la guerra entre França i les monarquies europees –que s'alien per fer front a la Revolució Francesa en el que es coneix com la Primera Coalició–, entra en funcionament a França la primera línia de torres ideada per Chappe –que va de París a Lilla i té una extensió de 230 km i 22 torres. Aquests telègrafs estan en funcionament fins al 1852. En una ressenya que es fa del llibre de Claude Chappe *Historia de la telegrafia* s'afirma que “*Cuando los franceses llegaron a saber que se habían descubierto medios para transmitir un parte a cien leguas de distancia, y recibir contestacion en una hora, no pudieron creer esta especie de prodigio*”.⁷

Des de final del s. XVIII i durant la primera meitat del XIX, la telegrafia òptica s'extén, després de França, per d'altres països europeus –Suècia, Gran Bretanya, Alemanya o Rússia– i també pels Estats Units d'Amèrica. En aquest desenvolupament de la telegrafia cal tenir present, però, que cada país experimenta el seu propi sistema de comunicació i, per tant, els aparells telegràfics que s'utilitzen són diferents en cada cas.

A Espanya, el rei Carles IV aprova el projecte per a la instal·lació del telègraf òptic el 1799. El primer que idea un sistema de telegrafia òptica és l'enginyer Agustín de Betancourt y Molina, a qui, també amb l'ajuda de Breguet, se li encarrega la construcció d'una línia de telègrafs entre Madrid i Cadis –sembla, però, que només va arribar fins a Aranjuez, i que aquesta darrera torre s'enderroca el 1802.⁸ El sistema elaborat per Betancourt millora el de Chappe, tant pel que fa a la velocitat de transmissió com a la seguretat, la facilitat i la precisió en la transmissió dels missatges.

Un altre intent per desenvolupar una xarxa militar de telegrafia va ser el del tinent coronel d'enginyers Francisco Hurtado, el qual, entre els anys 1805 i 1820, extén quatre línies des de Cadis, amb final a Sanlúcar de Barrameda, Medina Sidonia, Chiclana de la Frontera y Jerez de la Frontera –aquesta darrera línia es prolonga fins a Sevilla.

Més endavant, l'oficial de la Marina espanyola Juan José Lerena y Barry proposa a la cort del rei Ferran VII, el 1830, l'establiment de comunicacions entre les residències reials de Madrid, Aranjuez, La Granja, Riofrío i El Pardo, segons un sistema propi de “*telégrafos de día y de noche*”.⁹ Aquesta línia està operativa entre el 1831 i el 1835, any en què Lerena comença la construcció de la línia de Madrid a Burgos, passant per Valladolid –aquesta obra s'atura als set mesos d'haver-se iniciat la construcció de

7 *Gaceta de Madrid* (27.11.1824), núm. 150, p. 604.

8 Agustín de Betancourt havia estudiat el sistema de telegrafia anglès, ideat per George Murray, i el va comparar amb el francès de Claude Chappe. A França, conjuntament amb Breguet, va dissenyar un model propi, que no es va arribar a implantar, tot i l'informe favorable de l'Acadèmia de Ciències francesa, “*en topar amb els interessos de Chappe*”, que en aquells moments era el cap dels telègrafs francesos. LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. La xarxa de telegrafia òptica a la Catalunya Central, p. 2 (www.mnactec.cat/cdd/c6) [data de consulta: 22.08.2018].

9 OLIVÉ ROIG S. “Distintas etapas de la telegrafia óptica en España”. A: *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 2007, vol. 29, p. 25. Aquest autor apunta que el sistema de Lerena “*no parece que incorporara ninguna aportación novedosa, salvo, quizá, el énfasis en la utilización de faroles que le permitían mantener comunicaciones de noche, utilización que, por otra parte, también incluían otros de los primitivos modelos de telégrafos ópticos*”. *Op. cit.*, p. 26.

les torres més properes a la capital de l'estat, i no es torna a reprendre. D'altra banda, durant la primera guerra carlina (1833-1840), el general Manuel de Santa Cruz –que el 1836 és el director dels telègrafs de l'exèrcit d'operacions del Nord– construeix dues línies que, des de Vitòria i Pamplona, s'uneixen a Logronyo, traçant un semicercle que voreja, pel nord, Estella –la capital dels insurrectes carlins–.

Malgrat tots aquests intents previs, no és fins al 1837 –en plena primera guerra carlina– que es planteja la construcció d'una veritable xarxa de telegrafia òptica a tot l'estat. Però encara cal esperar uns quants anys perquè el govern espanyol presenti un pla general de telègrafs, el 1844, per *“procurar por cuantos medios estan a su alcance el afianzamiento del orden público”*. Amb aquest objectiu, es decideix instal·lar línies en tot el territori nacional, *“por cuyo medio deberán quedar todas la capitales de las provincias y puntos notables de las costas y fronteras en comunicación directa con la del reino (...) en el grado de perfección que las tienen otros países”*.¹⁰ El model escollit, d'entre els quatre projectes que es presenten, és l'ideat pel coronel d'Estat Major de l'exèrcit José María Mathé Aragua (1800-1875).¹¹ En aquest mateix moment s'estableix *“Que disponga V.S inmediatamente las obras y demás que sea preciso ejecutar para establecer los telégrafos en las tres primeras estaciones de la expresada línea”*.¹² D'aquesta manera, la primera línia que es construeix és la que uneix Madrid amb Irun, coneguda com la línia de Castella, la qual entra en servei en tota la seva extensió el 1846 –any en que es transmet el primer telegrama de la línia general, o civil,

espanyola– i deixa d'estar en funcionament el 1855.

A més d'aquesta, només es construeixen dues línies més. Una és l'anomenada línia de Catalunya, de Madrid a Barcelona, passant per València. En aquesta ruta, el tram de Madrid a València entra en servei a finals de 1849, i els trams de València a Castelló, i de Tarragona a Barcelona, sols estan operatius de forma no oficial, mentre que el de Castelló a Tarragona sembla que no es completa mai –a més, des de Barcelona ha de sortir un ramal fins a la Jonquera, que tan sols funcionarà en pràctiques. Aquesta línia catalana deixa d'estar en servei el 1853. L'altre projecte que també s'executa és el de la línia que va de Madrid a San Fernando (Cadis), o línia d'Andalusia. El primer tram comença a funcionar el 1850, fins a Puertollano, i arriba a la capital gaditana el 1853, però només està operativa fins al 1857. Per tant, el pla inicial de connectar telegràficament totes les capitals provincials queda reduït a la mínima expressió.

Queda clar que, amb la consolidació durant el segle XIX de l'estat liberal, el govern espanyol aprofita els diferents sistemes de comunicació, entre ells la telegrafia òptica, per centralitzar encara més el seu poder: *“Desde el punto de vista político el telégrafo y, en general, el nuevo sistema de comunicaciones, posibilitó incrementar en muchos enteros la eficacia en la toma de decisiones de un Estado con acusada vocación centralista. Un Estado que establecía su dinámica en el supuesto de que las decisiones tomadas en un punto neurálgico del ejercicio del poder, en este caso la capital [Madrid], pudieran ser ejecutadas en el lapso de tiempo*

10 *Gaceta de Madrid* (06.03.1844), núm. 3461, p. 1.

11 El concurs per triar el sistema telegràfic que s'ha d'implantar a l'estat espanyol es resol per una reial ordre de 29 de setembre de 1844. *Gaceta de Madrid* (02.10.1844), núm. 3671, p. 1.

12 *Ibidem*.

más breve posible y de manera eficiente”¹³ –cal recordar, aquí, que en el marc d’aquesta centralització del poder, el mateix any en què s’inicia la telegrafia òptica a Espanya, el 1844, es funda la *Guardia Civil*, com a institut armat, sota el regnat d’Isabel II.

Malgrat els intents de les autoritats espanyoles de crear una xarxa de telegrafia òptica, aquesta, tot just iniciada, queda desfasada. La telegrafia elèctrica ja havia fet la seva aparició. A Anglaterra, el 1839, entra en funcionament la primera línia telegràfica elèctrica. I a França, el 1845 –al mateix temps que es comença a Espanya la construcció de la línia de telegrafia òptica de Madrid a Cadis. Un any abans, el 1844, als Estats Units d’Amèrica s’havia inaugurat la primera línia del telègraf elèctric del sistema ideat per Samuel Morse –entre el Capitoli de Washington i la ciutat de Baltimore. El 1851 es connecta França amb Anglaterra amb un cablejat submarí pel canal de la Mànega, i el 1852 s’estableix la comunicació entre Nova York i Nova Orleans. Aquest suposat endarreriment en la implantació de la telegrafia elèctrica a l’estat es pot justificar, en part, perquè en aquest període Espanya pateix freqüents insurreccions armades –com són les guerres carlines–, i la telegrafia elèctrica és molt més vulnerable que no pas l’òptica –només cal tallar un fil per deixar inutilitzada tota la línia.

Finalment, el 1852, el govern espanyol decideix abandonar la telegrafia òptica i apostar pel sistema elèctric –però les línies generals del telègraf òptic perduraran fins al 1857. Per a la creació de la nova xarxa elèctrica, s’encarrega la direcció de les obres al *brigadier coronel de*

Estado Mayor i director de Telègrafs José María Mathé –que, com hem vist, ja havia estat l’autor del projecte per a l’establiment de la xarxa de telegrafia òptica–. Per això, Mathé havia viatjat a França, Bèlgica, Anglaterra i Alemanya “*con el objeto de examinar por sí mismo y adquirir completo conocimiento del estado en que se encuentra la telegrafia eléctrica en los puntos en que más perfeccionada se halla, reuniendo todos los datos y noticias convenientes para utilizarlos al tiempo de establecer en España este nuevo servicio*”.¹⁴ La implementació d’aquest nou sistema de telecomunicació és necessària, en aquesta època, perquè permet la transmissió molt més ràpida i fiable de la informació, “*la telegrafía eléctrica no puede ponerse en parangón con la aérea [com es coneix també l’òptica], pues esta última invierte una hora para transmitir una noticia a 200 leguas, y la primera recorre un espacio de 70.000 leguas en un segundo*”.¹⁵

La primera línia de telegrafia elèctrica a Espanya es construeix el 1853, i una altra vegada des de Madrid a Irun, amb l’objectiu de comunicar l’estat amb Europa, enllaçant amb els telègrafs francesos.

Però tot i la progressiva expansió de la telegrafia elèctrica, abans d’acabar el segle XIX encara es torna a reutilitzar la telegrafia òptica a Espanya durant la tercera guerra carlina (1872-1876). D’una banda, el general Manuel de Salamanca Negrete –general de Divisió de la línia dreta de l’Ebre i del Maestrat–, entre 1873 i 1875 crea una xarxa que connecta, majoritàriament, les províncies de Tarragona, Terol i Saragossa. De l’altra, el general Concha organitza, el 1874, una xarxa de telègrafs òptics

13 OTERO CARVAJAL, L.E. “La evolución del telégrafo en España, 1800-1936”. A: BAHAMONDE MAGRO, Á. (dir.): *Las comunicaciones en la construcción del Estado contemporáneo en España. 1700-1983*, Madrid, Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente, 1993, capítol III, p. 2.

14 *Gaceta de Madrid* (07.10.1852), núm. 6681, p. 1.

15 *Gaceta de Madrid* (21.06.1852), núm. 6573, p. 4.

a Navarra –amb l’ajuda del ja conegut José Maria Mathé.

També cal tenir en compte, a més, que al mateix temps que estan operatives les línies generals de telegrafia òptica –que el govern espanyol intenta, sense èxit, estendre per tot el seu territori–, a Catalunya es construeix una xarxa de telegrafia òptica militar amb l’objectiu d’ajudar l’exèrcit isabel·lí en la seva lluita contra les forces carlines.

Les línies de telegrafia òptica militar a Catalunya

El rei Ferran VII, el 1832, afegeix un codicil en el seu testament, en el qual reconeix que serà el seu germà Carles Maria Isidre qui el succeirà en el tron espanyol. Però la reina Maria Cristina, i el grup liberal que l’envolta, aconsegueix que el monarca derogui aquesta darrera disposició i nomeni reina la seva filla Isabel –la futura Isabel II–, de poc més de tres anys d’edat. El germà del rei s’exilia a Portugal. Després de la mort del monarca, el 1833, els seus partidaris –absolutistes–, no reconeixen Isabel com a reina –sota la regència de la seva mare, Maria Cristina–, sinó el seu oncle Carles. La qüestió dinàstica, junt amb d’altres motius, contribueixen a l’alçament carlí.

La creació de les diferents línies de telegrafia òptica militar a Catalunya només es pot entendre tenint en compte el context en el qual apareixen, i que no és altre que l’estat de guerra en què es troba immers el territori català poc abans de la meitat del s. XIX. Les autoritats espanyoles volen disposar d’una xarxa d’estacions telegràfiques per tal que l’exèrcit liberal pugui estar permanentment comunicat, i perquè les

notícies es transmetin el més ràpidament i amb la màxima seguretat possible –tenint en compte que les tropes carlines rondaven per gran part de la Catalunya interior, inclòs el Solsonès, en partides de guerrillers en constant moviment.

Després d’algun intent fallit durant la primera guerra carlina (1833-1840), quan el capità general de Catalunya Francisco Espoz y Mina, el 1836, encarrega al general d’enginyers Mateo Hurtado *“l’establiment de diferents línies de comunicació òptica de campanya al Principat, que havien de funcionar amb banderes durant el dia i amb fanals durant la nit”*¹⁶, en plena segona guerra carlina, o dels Matiners, (1846-1849) –en la que tingueren un paper destacat en el bàndol carlí mossèn Benet Tristany i el seu nebot Rafael, descendents d’Ardèvol, al Solsonès–, el nou capità general de Catalunya, Manuel Pavía y Lacy, marquès de Novaliches, encarrega al coronel d’Estat Major Leonardo de Santiago, el 1848, la construcció d’una línia de telegrafia òptica urbana a Barcelona, per poder comunicar l’edifici de la Capitania General amb les places fortes de Montjuïc, la Ciutadella, les Drassanes i Marquès de la Mina.

Però és un nou capità general, Manuel Gutiérrez de la Concha e Irigoyen, marquès del Duero, qui encarrega a José María Mathé –que en aquells anys és en terres catalanes construint el tram de Valencia a Barcelona de la línia general Madrid-Barcelona– la construcció de cinc línies d’ús militar per connectar Barcelona amb Lleida, Girona, Vic, Manresa i Solsona. D’aquesta manera es crea la primera xarxa de telegrafia òptica militar a Catalunya, i les estacions se situen en els llocs següents¹⁷:

16 LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 31.

17 Arxiu de la Corona d’Aragó (ACA), Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, lligall 321 (26.07.1849). El capità general Manuel Gutiérrez de la Concha a finals del mes de febrer de 1849 és a Solsona, *“estuvo un día en Solsona, de donde salió anteayer, no sabemos en que dirección”*. *Gaceta de Madrid* (06.03.1849), núm. 5288, p. 3 –correspon a una notícia datada l’1 de març de 1849.

Línea de Lérida	Línea de Manresa	Línea de Vich	Línea de Gerona	Línea de Solsona
1- Castillo de Montjuïc	18- Manresa	26- Vich	32- Montgat	39- Súria
2- San Pedro Mártir ¹⁸	19- Artés	27- Tona	33- Vilasà	40- Cardona
3- Molins de Rey	20- San Juan de Olot ²³	28- Centellas	34- Lapatona ²⁹	41- Milagro ³⁰
4- Martorell	21- San Feliu Saserras	29- Puiggraciós ²⁶	35- Calella	42- Castellvell
5- Esparraguera	22- Prats de Lluçanès	30- Sofia ²⁷	36- Blanes	
6- Casa Masanas ¹⁹	23- Pedra Fita ²⁴	31- Moncada ²⁸	37- Hostalrich	
7- Igualada	24- El Munt ²⁵		38- Masanet de la Selva	
8- Aljersola ²⁰	25- Orís			
9- Casa Carbasí ²¹				
10- Panadella				
11- Cerbera				
12- Tàrrega				
13- Bellpuig				
14- Golmés				
15- Sidemunt				
16- Reyna ²²				
17- Lérida				

18 És al terme d'Esplugues de Llobregat (Baix Llobregat), on abans hi havia hagut aquesta ermita.

19 Can Maçana (el Bruc, Anoia).

20 Argençola (Anoia).

21 És un petit nucli de població del municipi d'Argençola (Anoia).

22 No em trobat cap dada que permeti situar-la amb exactitud. Pensem que tant podria tractar-se de la torre de Bell-lloc (Pla d'Urgell), com la del tossal de Moradilla (Els Alamús, Segrià), perquè ambdues estan situades entre Sidamon i Lleida.

23 El nom correcte és Sant Joan d'Oló (Moianès).

24 Perafita (Osona).

25 Santuari dels Munts (Sant Agustí de Lluçanès, Osona).

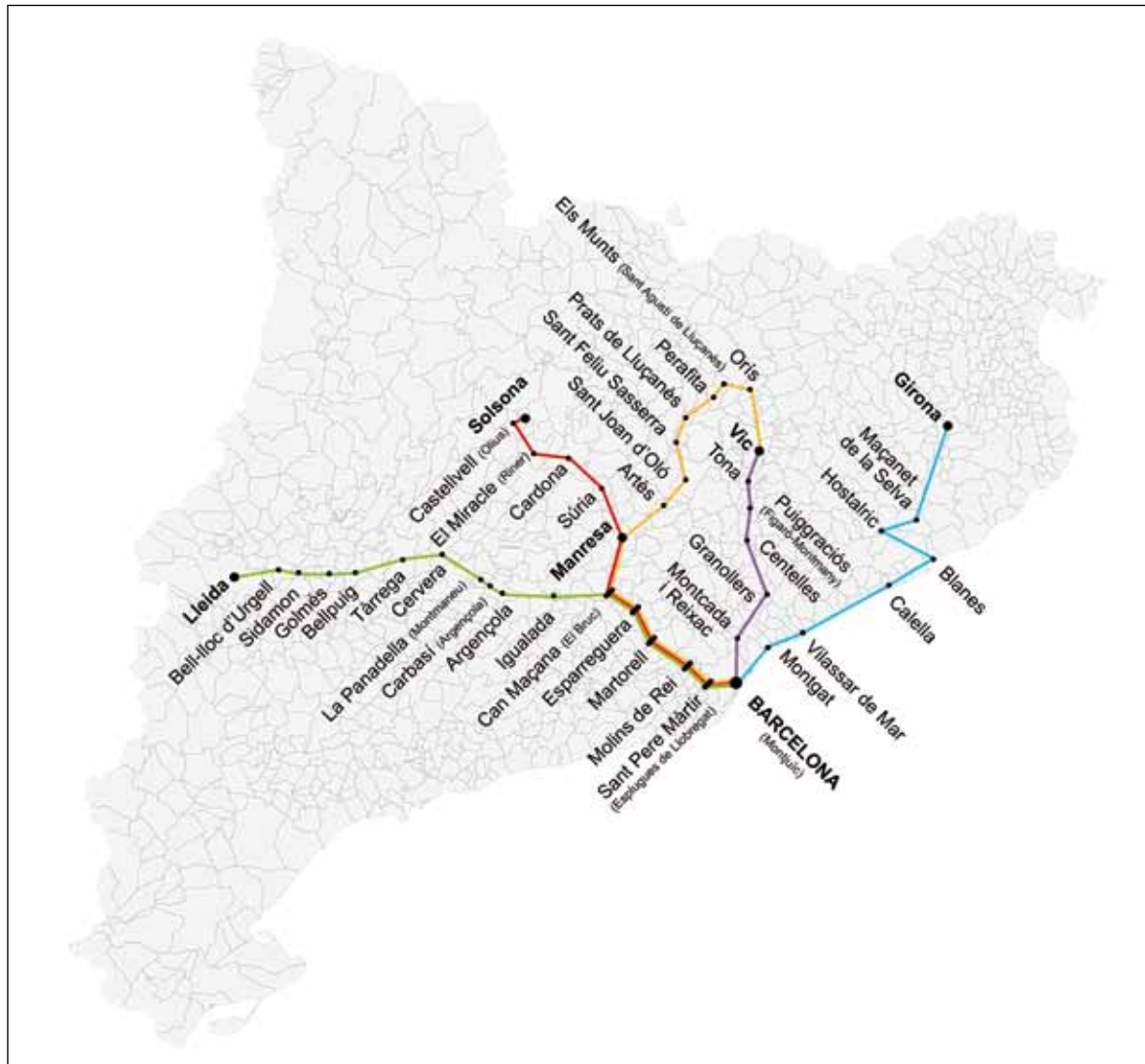
26 L'aparell telegràfic es col·loca al costat del santuari de Puiggraciós (El Figaró, Vallès Oriental).

27 És el nom que rep en els documents la torre de can Casaca (Granollers, Vallès Oriental).

28 Montcada i Reixac (Vallès Occidental).

29 Torre de La Patona (Calella, Maresme). “*El fet de coincidir en aquest punt la línia civil de Barcelona a la Jonquera i la militar de Barcelona a Girona fa que hi hagi dues torres [en aquest indret], l'una a tocar de l'altra [la de la línia militar és a tocar de la costa], i que el lloc es conegui, també, com les Torretes*”. LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 74-75 i 98-99.

30 És a tocar del santuari del Miracle (Riner, Solsonès), a l'ermita fortificada de Sant Gabriel.

Mapa de la xarxa de telegrafia òptica militar a Catalunya (1849)³¹

La guerra entre l'exèrcit espanyol i les tropes carlines comporta que aquestes línies, un cop aprovades, hagin d'entrar en servei al més aviat possible i, d'aquesta manera, transmetre les ordres i les notícies *militars* des d'un punt a un altre amb la màxima velocitat. Per aquest motiu, els aparells dels telègrafs s'instal·len, inicialment, en edificis ja existents —siguin militars, civils o religiosos—, i que estiguin situats en llocs estratègics —al contrari del que succeeix

amb les estacions de la línia civil, que es construeixen de nou, majoritàriament.

Així, la línia militar *“era formada «grosso modo» per tres menes de torres: les situades dins els municipis, que aprofitaven torres d'antigues construccions i campanars d'esglésies; les situades en llocs aïllats, que aprofitaven santuaris i ermites i destacaven per la seva situació geogràfica i, finalment, en menor nombre, les que eren de nova planta, segons un model adaptat*

31 Els mapes i altres elements gràfics que apareixen en aquest treball els ha confeccionat Natàlia Catalan i Tasies. Vull agrair-li la seva col·laboració, perquè aquestes imatges que complementen el text contribueixen a fer més comprensible la xarxa de línies i d'estacions de telegrafia òptica militar existents a Catalunya. Aquesta informació s'ha elaborat a partir de les dades documentals que apareixen en el text i de la informació recollida en la bibliografia citada a la nota 2.

del de les torres civils, en el qual es donava una major importància als elements defensius".³²

En els casos en què s'han de construir noves torres, els pobles de la seva rodalia són els que avancen els diners perquè es puguin fer les obres, "*La construcción de las torres fue financiada por los pueblos de alrededor y más tarde, a través de los fondos de quintas atrasadas, el ejército devolvió el importe*".³³

Aquestes edificacions les projecta el coronel d'enginyers Manuel Ramón García, i es construeixen entre finals de 1848 i la primera meitat de 1849. Segons Jaume Prat i Pons "*Les poques torres que es van construir de nova planta van ser projectades pel coronel Manuel Ramón García seguint el model de Mathé per a les de les línies generals d'Espanya; se'n diferenciaven només en el fet que eren una mica més baixes, tenien dos pisos i terrat espitllerat, eren molt més fortificades: més atalussades, amb moltes espitlleres (a la planta baixa 4 espitlleres a cada costat, i al primer pis també 4 en les parets sense cap obertura i 2 a les parets on hi havia la porta o la finestra) i envoltades d'un fossat; fins i tot en algunes s'afegia un cos defensiu annex a la planta baixa. La part baixa era destinada a la guarnició (fins a 15 soldats, tot i que normalment n'hi havia quatre o cinc), la planta principal als torrers per a l'observació i maniobra del mecanisme del telègraf, i el terrat per a la instal·lació del mecanisme de senyals*".³⁴ Per motius de seguretat, la porta d'entrada se situa, elevada, en el primer pis –al qual s'accedeix mitjançant "*una escaleta*

portátil de madera"–, i per anar d'un pis a un altre també s'utilitzen escales, "*Desembocan en ellos [en els diferents pisos] por unas trampas cerradas con comportas (...), provista la del terrado de su correspondiente tapabocas para impedir filtren las aguas*".³⁵

L'aparell telegràfic que s'utilitza en les línies militars –que també l'enginyer José María Mathé–, és molt més simplificat que el de les línies civils, "*constava d'un arbre dividit en sis franges iguals, a la quarta part se situava una verga amb dos cercles als extrems que podia voltar 360° (adoptant quatre posicions: vertical, horitzontal, 45° a la dreta i 45° a l'esquerra), també hi havia en un lateral una bola que es desplaçava verticalment (podia adoptar sis posicions corresponents a les sis faixes), en total podien fer-se vint-i-quatre posicions*".³⁶ Un altre avantatge d'aquest sistema era que podia transmetre missatges de nit substituint els cercles i la bola per fanals de colors".³⁷

32 BUSCATÓ i SOMOZA, LL. "Exèrcit i control del territori. Hostalric i la telegrafia òptica a Catalunya". A: *Quaderns de la Selva*, 18, Any 2006, p. 141.

33 AGUILAR PÉREZ, A.; MARTÍNEZ LORENTE, G. *Op. cit.*, p. 13.

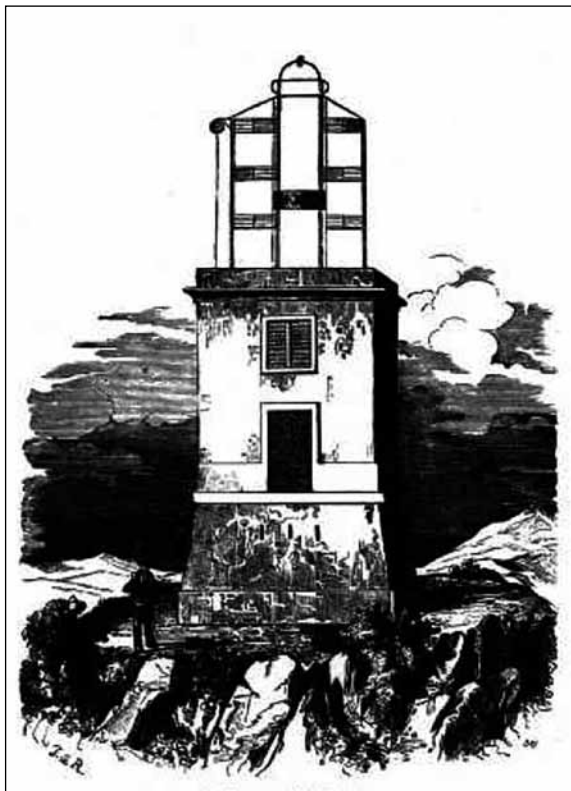
34 PRAT I PONS, J. *Op. cit.*, p. 30-31.

35 "Memoria sobre la rectificación de la línea telegráfica militar de Barcelona a Vich, por el capitán graduado teniente del Cuerpo de Ingenieros don Bernardo Paternó. Año 1849", transcrit a: ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A. *Op. cit.*, p. 90.

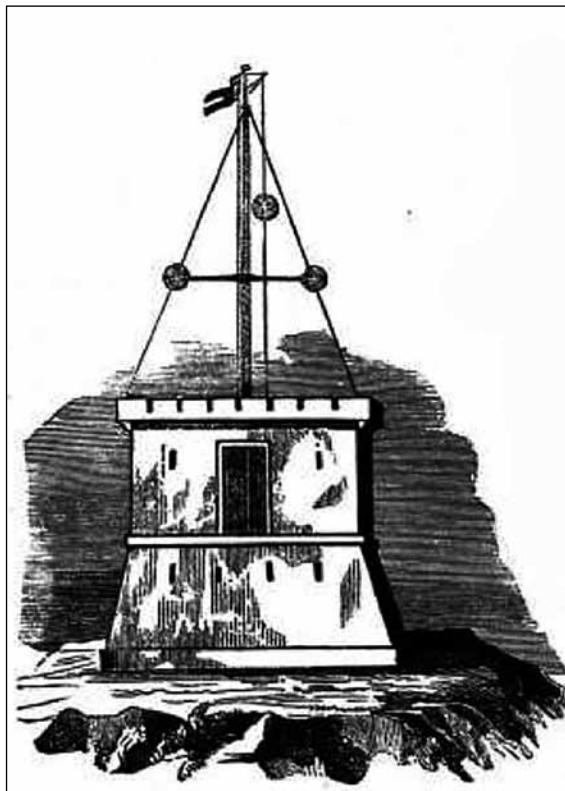
36 Altres autors defensen que el tercer cercle es pot desplaçar verticalment en cinc posicions diferents i, per tant, el nombre total de combinacions possible és de vint. LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 34 / AGUILAR PÉREZ, A.; MARTÍNEZ LORENTE, G. *Op. cit.*, p. 13.

37 PRAT I PONS, J. *Op. cit.*, p. 31.

Dibuixos dels models de torres de telegrafia òptica projectades per José María Mathé –amb els seus corresponents aparells telegràfics.³⁸

Torre de la xarxa civil de l'estat espanyol

Torre de la xarxa militar de Catalunya

Els missatges que s'envien des d'aquests telègrafs es transmeten codificats, on cada posició representa un símbol –que pot ser una lletra o un número. Per això, només els comandaments –mai els torrers–, coneixen el seu contingut, perquè els poden desxifrar amb l'ajuda d'uns diccionaris –com el *Diccionario y tablas de transmisión para el telégrafo militar de noche y día* que publica José María Mathé el 1849–. Per això, en l'hipotètic cas –no del tot impossible– que les forces enemigues s'apoderin del diccionari, és difícil que puguin conèixer el contingut de la informació que es transmet, perquè “*El hecho de que los registros de los modelos de transmisión fueran variables y los cambios*

de clave diarios, dejaba a salvo el secreto de lo transmitido”.³⁹

Pel que fa al personal que presta servei en els telègrafs, molts d'ells són militars –caporals, sergents i soldats– llicenciats de l'exèrcit espanyol un cop acabada la primera guerra carlina. Segons Pascual Madoz, “*es una decisión acertada el emplear en telégrafos a licenciados militares, no sólo porque se daba un acomodo digno a los veteranos, sino porque no hay ningún servicio más análogo al militar que el telegráfico, por los hábitos de subordinación y disciplina que exige, y por las fatigas y privaciones que le son inherentes*”.⁴⁰ Per tant, el servei de Telègrafs s'organitza, per la seva estructura i disciplina,

³⁸ OLIVÉ ROIG, S. *Op. cit.*, p. 43 i 94.

³⁹ AGUILAR PÉREZ, A.; MARTÍNEZ LORENTE, G. *Op. cit.*, p. 12.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 10. “Madrid”. A: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, Est. Literario-Tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti, 1845-1850.

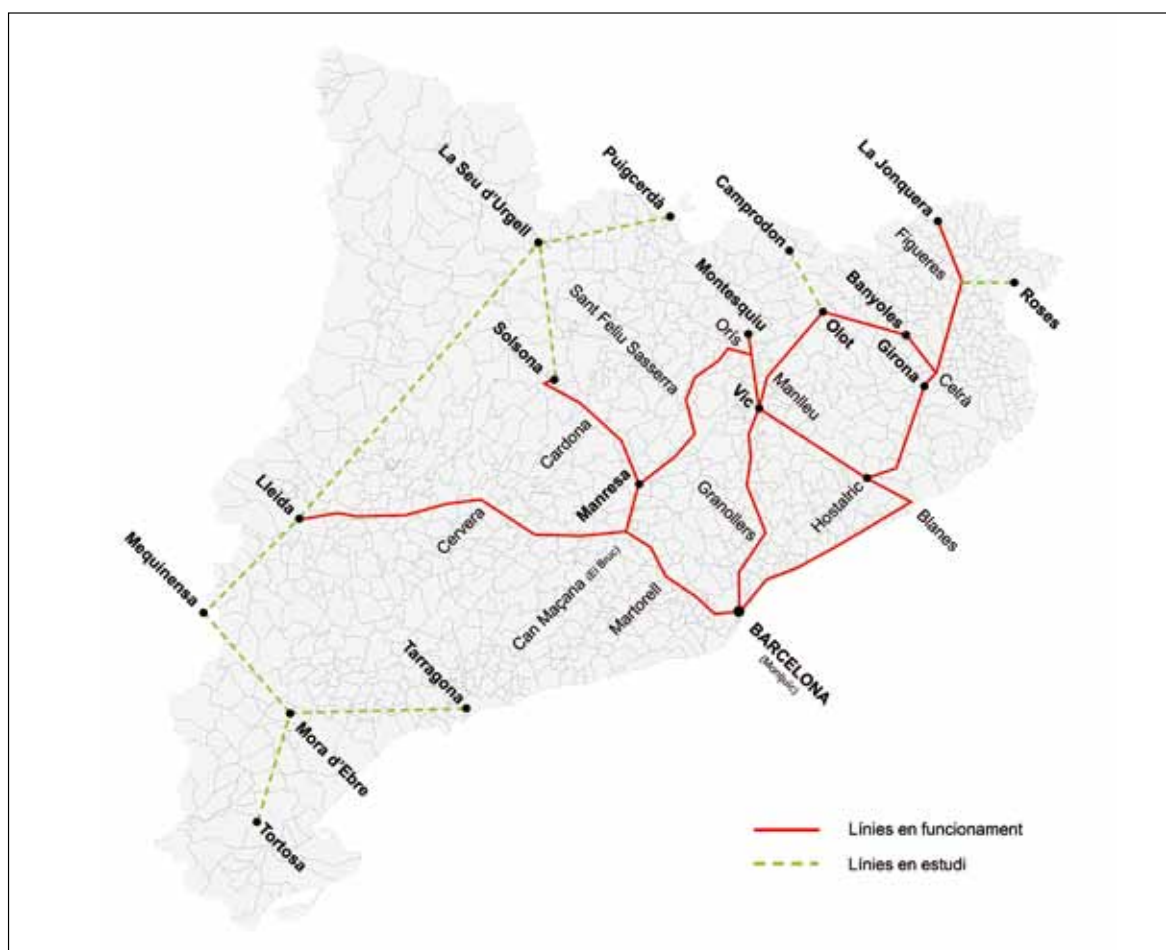
d'una manera semblant a la militar –per això podem parlar que es tracta d'un servei paramilitar. A més dels oficials de l'exèrcit, que ocupen els càrrecs de comandament, en un nivell inferior hi ha el personal operatiu destinat a les diferents estacions telegràfiques –i que són els que pateixen la duresa inherent a aquest servei: els oficials de secció, que supervisen el funcionament de diverses torres –segons diferents autors, poden ser de tres a sis, depenent de cada zona; els torrers, que són els encarregats de transmetre els signes que conformen els missatges; i els ordenances, que han de portar els comunicats que s'han d'entregar per escrit o els que no poden ser transmesos pel telègraf –ja sigui per la

climatologia (boira, pluja, etc.) o per una avaria en l'aparell.

Tenint en compte el caràcter paramilitar d'aquest servei, José María Mathé publica per al personal dels telègrafs òptics militars, també el 1849, la *Instrucción para los torreros y cartilla de servicio interior y señales*.

A més d'aquest personal, cada torre disposa d'una petita guarnició per a la seva defensa –especialment en les torres situades lluny d'alguna població.

Uns anys més tard de l'entrada en funcionament d'aquesta xarxa telegràfica, les línies que estan en servei l'any 1855 són: la de Girona a la Jonquera, les dues de Barcelona a Vic –l'una,

Mapa de les línies de telegrafia òptica militar a Catalunya (1848-1862)⁴¹

41 Pel que fa a la línia de Mequinensa a la Seu d'Urgell, passant per Lleida, no creiem que s'aprofitessin les estacions ja existents des de Lleida fins a Solsona, per Manresa. Per aquest motiu, i sense cap altre fonament, hem traçat una línia més directa per enllaçar aquelles dues poblacions.

per Manresa, i l'altra, per Granollers—, i la de Barcelona a Solsona. El fet que no s'esmentin les que van de Barcelona a Lleida i a Girona —que van funcionar en un inici— ens fa pensar en la possibilitat que ja no estiguin operatives. D'altra banda, en aquest mateix moment hi ha en estudi la construcció de les línies següents:

“La línea de Mequinenza a Puigcerdá, pasando por Lérida y la de Seo de Urgel.

La de Lérida a Rosas, pasando por Barcelona y Gerona.

La de Gerona a Camprodon, por Olot.

La de Mequinenza a Tarragona, pasando por Mora de Ebro.

La de Mora de Ebro a Tortosa.

*La de Solsona a la Seo de Urgel”.*⁴²

Aquesta xarxa de telegrafia òptica militar a Catalunya funciona fins al 1862, i és la que està en servei durant més temps d'entre totes les que es construeixen a l'estat espanyol.

La línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona

La primera notícia que coneixem, per ara, de l'existència d'aquesta línia correspon al 23 de desembre de 1847, quan es comunica al coronel comandant militar del districte de Solsona que la reina, per reial ordre de 12 de setembre, autoritza el capità general de Catalunya per a què *“se construyan diez torres telegráficas en la línea de Solsona a Barcelona y de la misma ciudad a Jorva y cuyo coste de cada una de aquellas ascenderá aproximadamente a cinco mil reales”.*⁴³

Aquesta línia militar de telegrafia que uneix Barcelona amb Solsona és un ramal de la que connecta la ciutat comtal amb Lleida.

La direcció dels telègrafs que *“en virtud de Real Orden se han mandado establecer en la línea de Solsona”* s'encarrega al tinent coronel del cos de l'Estat Major Leonardo de Santiago, i se li demana que *“los perfeccione sucesivamente”*. El 9 de maig de 1848, des de la Capitanía General de Catalunya s'adreça al general sub-inspector d'Enginyers demanant-li que *“respecto a que como la mayor parte de aquellos deben estar situados sobre las obras ecsistentes de fortificación, se sirva disponer que el Cuerpo de Ingenieros se intervenga cual corresponda en lo que se haga y en las cuentas que habran de formarse para rendirlas oportunamente a la superioridad”.*⁴⁴

En el primer disseny conegut d'aquesta línia, datat al maig de 1848, les estacions telegràfiques, partint del palau de la Capitanía General a Barcelona, se situen en els punts següents: la Ciutadella, les Drassanes i Montjuïc —totes elles en aquesta ciutat—, a l'ermita de Sant Pere Màrtir —a Esplugues de Llobregat—, Molins de Rei, Martorell, i el Bruc —el *Bruch de Arriba*, com apareix en la documentació. Totes aquestes torres formen part també de la línia que va de Barcelona a Lleida. Des d'el Bruc, la línia continua fins a Solsona passant per can Maçana —també al Bruc—, Manresa, Cardona i el Miracle.⁴⁵

Aquest traçat sembla que compleix les indicacions donades pel capità general de Catalunya, Manuel Gutiérrez de la Concha: *“1ª evitar la construcción de una torre cuyo gasto sería considerable en atención a la dificultad de los transportes por su distancia y circunstancias del terreno, acopio de materiales, pronta ejecución de los trabajos y obras defensivas que habían de ejecutarse; 2ª necesidad de guarnición para*

42 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, caixa 500 (9.08.1855). En la bibliografia consultada no hem trobat enlloc que aquestes línies s'haguessin posat mai en funcionament.

43 Arxiu Comarcal de Solsona (ACS), Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 140, plec 13.

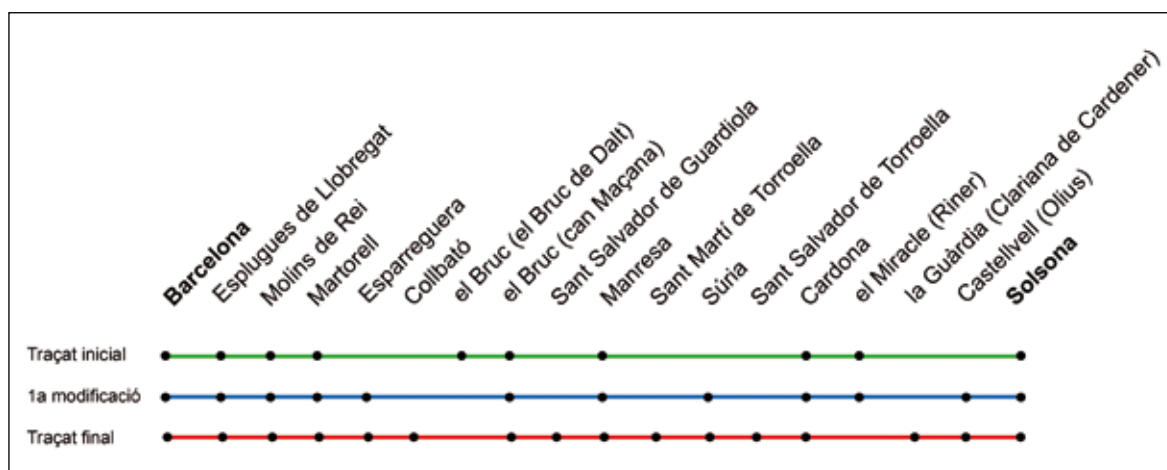
44 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, caixa 198 (09.05.1848).

45 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, caixa 198 (10.05.1848). Aquest dia s'informa des de la Capitanía General de Catalunya al director sub-inspector d'Enginyers que la col·locació i rectificació dels telègrafs s'ha encarregat a Leonardo de Santiago.

su custodia, aumentando el número de destacamentos ya crecidos de por sí, resultando de aquí perjudicada la columna de donde tenían que sacarse; y 3º la dificultad de suministrarles las provisiones de todo género en país ocupado por los enemigos”.⁴⁶ Però ben aviat cal rectificar aquest disseny inicial. En algun punt d’aquesta línia també deu passar alguna cosa semblant al que succeeix a la que va de Barcelona a Vic, en què “*montados que fueron en ella los aparatos [del telègraf], se observó que a causa de las malas proyecciones de estos sobre el terreno, no podía funcionar en algunos puntos la línea, quedándose detenidas en ellos las comunicaciones*”. Aquestes projeccions deficients que es produeixen en algunes de les estacions es poden resoldre fent “*que el terreno donde se proyectaban, fuese despejado, y por su color constituyese un buen fondo donde resaltase el del telégrafo*”. Quan es parla que el terreny ha d’estar *despejado*, el que s’ha de fer, moltes vegades, és tallar els arbres i arbusts que priven la correcta visió entre una torre i una altra. Pel

que fa al color del fons, “*Por repetidos experimentos, se vino en consecuencia que el mejor color (...) era el encarnado claro, blanco, y verde desechando tanto el ceniciento como verde oscuro, pues en ellos el negro de la máquina no resaltaba lo suficiente para distinguirse*”.⁴⁷ Un altre element que també cal tenir en compte a l’hora de situar un telègraf és el climàtic: la pluja, el vent, la boira i els reflexos del sol que hi pot haver en un indret determinat poden dificultar la comunicació entre les torres.

Per tot això, el projecte inicial de la línia de Barcelona a Solsona s’ha de replantejar en dues ocasions durant els primers anys de funcionament. Cada vegada s’incorporen torres noves per millorar la comunicació entre les diferents estacions i resoldre els problemes de visibilitat que hi ha entre algunes d’elles –i, en algun cas, també se’n elimina una i es col·loca en un altre indret. En el gràfic següent es poden veure els diferents recorreguts que ha tingut aquesta línia amb la ubicació de les seves estacions:

Gràfic dels diferents traçats de la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona (1848-1862)

⁴⁶ ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A. *Op. cit.*, p. 87-88.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 88.

Les torres de telegrafia òptica del Solsonès

A la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona hi funcionen en terres del Solsonès, en algun moment o altre de la seva vigència, les estacions telegràfiques següents: la de la capella de Sant Gabriel –a Riner–, la del Castellvell –a Olius–, la de la Guàrdia –a Clariana de Cardener–, i la de Solsona.

La línia segueix dos traçats diferents, per necessitats operatives, en aquesta comarca. El planejament inicial preveu que des de Cardona continuï cap a la capella de Sant Gabriel, el Castellvell i Solsona. Aquest disseny respon perfectament al fet que es força, des d'un inici, a què els telègrafs s'estableixin en "*puntos considerados como militares*".⁴⁸ Però a la pràctica, es demostra que aquest primer model no compleix amb els plans previstos. Per això, el projecte definitiu és el que enllaça Cardona amb la torre nova que es construeix a la Guàrdia, i

des d'aquí continua, també, cap al Castellvell i acaba a Solsona.

En aquest apartat, es fa referència, també, al subministrament de les torres. És a dir, qui ha de fer front a les despeses de tot allò que necessiten els torrers encarregats del funcionament dels telègrafs, d'una banda, i els soldats de les guarnicions que les defensen, de l'altra–, per poder-hi viure –o malviure, que potser és més exacte si tenim en compte les condicions en què hi habiten–: aliments, bancs, llits, llenya, palla, salaris, etc.

Capella de Sant Gabriel (el Miracle, Riner)

Quan es projecta aquesta línia, i com ja s'ha dit, des del castell de Cardona –on hi ha situada l'estació telegràfica que comunica amb aquesta–, es transmeten els missatges a l'aparell que es construeix a l'ermita de Sant Gabriel, que senyoreja al capdamunt del turó que hi ha a tocar

Estacions de la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona, des de Manresa (el Bages) fins a Solsona (el Solsonès)

Mapa del primer traçat (1848)

Mapa del traçat definitiu

48 "Memoria sobre la rectificación de la línea telegráfica militar de Barcelona a Vich, por el capitán graduado teniente del Cuerpo de Ingenieros don Bernardo Paternó. Año 1849", transcrit per ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A. *Op. cit.*, p. 88.

Vista de la capella de Sant Gabriel (el Miracle, Riner)
ACS, Col·lecció de postals, J. Moliné, "5. Voltants del Miracle – S. Gabriel", Josep Colell (s/d)

del santuari del Miracle –i que es fortifica amb motiu de les guerres carlines–.

Aquesta estació està operativa poc temps, i només sabem de la seva existència perquè –com s'ha vist– es menciona en una relació on es detallen els punts que formen part de la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona el maig del 1848, i en un altre inventari de les torres que estan en servei en cada una de les línies existents el juliol de 1849. Poc després d'aquesta data ja deixa de funcionar, perquè la línia es desvia cap una altra ruta.

Malgrat no allotjar el telègraf, a l'ermita de Sant Gabriel encara s'hi fan obres de fortificació el 1851, per un import de 12.900 rals.⁴⁹ I l'estiu de 1853, des del Govern Militar de Lleida s'ordena al comandant militar de Solsona que, d'acord amb les instruccions rebudes del

capità general de Catalunya, es desmilitaritzi i s'enderroqui la fortificació que s'havia construït a redós de l'ermita de Sant Gabriel, "*que se destruyan las defensas de este punto aprovechando los materiales que sean de alguna utilidad y retirando a Solsona todos los efectos que contenga. Verificado esto y retirado el destacamento, cuidará V. de que con las formalidades correspondientes se devuelva el edificio a la persona o corporación a cuyo cargo se hallase aquel antes de ser ocupado por las tropas*".⁵⁰

Castellvell (Olius)

Des del disseny inicial de la línia, una de les construccions que s'aprofiten per a col·locar-hi una estació telegràfica és la fortalesa del Castellvell de Solsona, en el terme d'Olius. Els aparells necessaris es col·loquen en una de les seves torres –potser l'escollida és la que encara avui es manté dempeus, tot i que molt malmesa.⁵¹ El 31 de desembre de 1847 es notifica al comandant militar de Solsona el contingut d'una carta del capità general de Catalunya, Manuel Pavía y Lacy, datada dos dies abans, en la que li comunica que "*Enterado de cuanto espone el Comandante General del Distrito de Solsona, referente a la fortificación de la torre más alta del Castillo de Castellvell, y que V. E. me comunica en su oficio de 28 del actual [desembre], he resuelto que para la fortificación de la espresada*

49 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13 (19.06.1851 i 02.08.1851). Per costejar aquestes obres, en el repartiment inicial que es fa entre els pobles de la rodalia, a Solsona li correspon pagar 8.346 rals. Després de recórrer aquesta decisió, des del govern civil de Lleida informen l'ajuntament solsoní que, finalment, la quantitat amb què ha de contribuir aquesta ciutat és de 2.650 rals.

50 *Ibidem* (19.06.1853).

51 La descripció que alguns autors fan d'aquesta torre és:

– "*Solsona (Castellvell)*. (...). Castellvell, malgrat que pertany al terme municipal d'Olius, sempre ha format part de la història de Solsona; originari del segle XI, de mica en mica es transformà en un palau gòtic. Al segle XIV s'enderroca la casa senyorial i al XIX, amb les guerres carlines, tres de les quatre torres que el voltaven. Durant la Primera Guerra Carlina fou reformat pel baró de Meer, llavors capità general de Catalunya. El mecanisme del telègraf degué instal·lar-se sobre una de les torres del castell que miren en direcció a Cardona, segurament sobre la que avui és més entera". PRAT I PONS, J. *Op. cit.*, p. 96.

– "*Torre del Castellvell (Olius)*: Aquesta torre era el final de línia. L'aparell receptor era situat dalt d'una de les torres rodones del castell de Castellvell, dins del terme municipal d'Olius, però a tocar del nucli de Solsona, que disposava d'un repetidor. Aquest castell presideix la ciutat de Solsona i té, per la seva alçada superior, una visual gairebé en línia recta amb la torre anterior, la d'Hortonedà, situada a 8,5 km. Les seves coordenades quilomètriques són 4650N i 376E". LEN I CURRIUS, Ll.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 113.

Vista parcial del Castellvell –amb la torre on deuria estar instal·lat el telègraf– i de Solsona, als seus peus.
ACS, Col·lecció de postals, “9. Solsona. Castell Vell y Vista General”, Soberanas, Barcelona (s/d)

torre, que debe servir también para colocar un telégrafo, se destinen seiscientos reales”.⁵²

El rector de l'església parroquial de Sant Miquel del Castellvell, Antoni Ferrer, en un escrit que redacta el 9 de juliol de 1863, esmenta aquest telègraf i recorda que *“terminada aquella guerra –fent referència a la primera carlinada–, se hizo retirar la guarnición con los pocos efectos que había; y a buen seguro se habría enteramente abandonado aquel punto si por su elevación no se hubiera considerado a propósito para el servicio telegráfico, estableciéndose en efecto en la torre*”. D'altra banda, informa que aquesta estació ja no està operativa en el

moment d'escriure el document, *“Ahora empero que han cambiado del todo las circunstancias con la supresión de los telégrafos”* –recordem que feia poc més de mig any, a final de 1862, que s'havien suprimit els telègrafs òptics militars.⁵³

Aquesta torre rep les comunicacions, inicialment, de l'estació situada al fortí de Sant Gabriel del Miracle i, posteriorment, de la torre que es construeix a prop de la casa de la Guàrdia, a Clariana de Cardener. Des d'aquesta talaia es transmet la informació a l'aparell receptor instal·lat a l'edifici que hostatja el comandament militar a Solsona, el Palau Episcopal.

52 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 140, plec 13. Aquesta dada ja l'havia publicat LLORENS I SOLÉ, A. Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya, Barcelona, Editorial Rafael Dalmau, 1981, p. 189. A més, també informa que *“De conformitat amb el primer projecte del telègraf, rectificat l'any següent, havien de construir-se deu torres telegràfiques en la línia Solsona-Barcelona, una de les quals havia d'instal·lar-se a la torre del Castellvell*”.

53 ADS, Parròquia del Castellvell, núm. 9.

Palau Episcopal (Solsona)

El punt final de la línia de Barcelona a Solsona se situa en el terrat del Palau Episcopal de Solsona, on s'instal·la l'aparell receptor que comunica amb la torre del Castellvell.⁵⁴

Des de principis del mes de febrer de 1847, per gentilesa del bisbat, s'instal·la el quarter militar de les tropes governamentals a la planta baixa d'aquest edifici. Diem que és “per gentilesa del bisbat” perquè tot i que diverses reials ordres establien que “*se dejen espeditos los Palacios Episcopales y de prohibirse que sirvan de alojamiento para oficinas civiles y otros usos puramente profanos*”, les autoritats eclesiàstiques, tenint en compte que moltes famílies solsonines ja allotgen a casa seva altres militars –els seus comandaments–, permeten que els militars ocupin diversos espais del palau. Per aquest motiu, i per disposició del capità general del Principat, es reuneix una Junta –en la que hi participen el vicari general, el comandant militar, el coronel tinent coronel de l'Estat Major i l'alcalde– on “*se acordó lo conveniente para que la tropa estuviera enteramente separada de las oficinas [del bisbat] sin comunicarse en los altos del Palacio*”.

Per tot això, el vicari general Domingo Sala, en tornar d'un viatge –el 23 de juliol de 1849–, s'estranya quan veu instal·lat l'aparell del telègraf a la part superior del Palau Episcopal, “*A pesar (...) de haber condescendido a que se depositara la galleca en una de las mejores piezas del piso alto, he observado que se hace de ella un uso muy diverso del que yo concedí, y no ha sido poca mi sorpresa cuando a mi regreso de*

la villa de Berga he visto puesto el telégrafo con una guardia perenne en lo más alto del Palacio sin haberse contado con el que dejé encargado el Gobierno, ni con el subcolector de Espolios”. Davant d'aquest abús de les autoritats militars, s'adreça a l'ajuntament solsoní informant-lo que “*Tales procedimientos por parte de los señores militares me obligarán a acudir a S.M. en queja de que no se cumplen sus soberanas disposiciones*”.⁵⁵

Durant els anys en què està operativa aquesta línia, almenys hi ha dos intents de canviar de lloc l'aparell receptor situat en aquest edifici. En el primer, el 16 de novembre de 1849, el vicari general demana al capità general del Principat que es col·loqui damunt del portal del Castell. Però quan aquest li proposa fer el canvi, el 27 de febrer de 1850, aquell ho descarta pels motius següents: “*Cuando (...) me propuso V.E. el abono de 5.655 reales para la traslación del recibidor telegráfico a la puerta del Castillo de esta Ciudad, no pude acceder a aquella proposición ya por falta de Caudales e ya también por las seguridades que me dieron los torreros de no andar por los tejados y de no causar en este Palacio Episcopal más perjuicios que los indispensables al desempeño de su oficio*”.

La segona vegada, el 24 de gener de 1852, el governador eclesiàstic del bisbat⁵⁶, en vista que “*Estas promesas no se han cumplido, y son tantos los perjuicios que se causan, que aunque se reparen los tejados dos o tres veces en cada año no se logra impedir que las goteras dañen el edificio*”, i després de constatar que ja no és factible instal·lar el telègraf a l'edifici del

54 A Granollers, tot i tractar-se d'un cas diferent, també hi ha un *recibidor*: “*Es va procedir a desmuntar el telègraf que estava instal·lat al campanar de l'església parroquial de Sant Esteve, traslladar-lo a la nova torre de telegrafia òptica de Can Casaca i instal·lar un nou telègraf de dimensions més reduïdes a l'esmentat campanar, el qual serviria per rebre els comunicats que anessin dirigits al destacament militar que hi havia a Granollers. És per això que en la relació d'estacions de telegrafia òptica de la línia de Barcelona a Vic s'esmenta la Torre Sofia (Can Casaca) i alhora el «recibidor» (campanar de Sant Esteve) de Granollers*”. ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A. *Op. cit.*, p. 68-69.

55 ACS, Fons de l'Ajuntament, núm. 141, plec 4.

56 L'any 1851 se suprimeix el bisbat de Solsona, regint-se per vicari general fins al 1891, en què es nomena administrador apostòlic el bisbe de Vic, Josep Morgades i Gili.

Vista del Palau Episcopal de Solsona (façanes oest i sud)
ACS, Col·lecció de postals, "13. Solsona. Palau Episcopal, 8172", Fototipia Thomas, Barcelona (entre 1910 i 1937)

castell –espai ocupat actualment per les monges de la Companyia de Maria Nostra Senyora, o de Lestonnac–, envia una carta al capità general de Catalunya sol·licitant que es traslladi a una torre propera al portal del Castell, atenent a què *“Por otra parte han variado las circunstancias, y no es posible ya colocar el telégrafo en el punto que yo proponía por que habiendo sido la Casa Castillo unido al Combento de las M.M. Monjas de la enseñanza y formando y aparte de su clausula [clausura] no puede tener efecto la proposición que tuve el honor de dirigir a V.E. pero a cosa de unos veinte y cinco pasos de aquel sitio hay una torre muy alta en la misma muralla, que por consiguiente forma parte de la fortificación y en ella soy de parecer que con muy poco coste y sin perjuicio de ningún particular podría establecerse el telégrafo con las mismas ventajas que hubiera tenido en la Casa Castillo”*.

Acaba l'escrit del vicari general demanant que es faci efectiu aquest canvi, *“Por estas consideraciones espero merecer de V.E. que se dignará dictar las disposiciones convenientes para que tenga efecto la traslación que propongo, y cesen los perjuicios que con la permanencia de los torreros se irrojan a este Palacio Episcopal que sin duda era uno de los mejores edificios del Principado”*.

El contingut d'aquesta carta es comunica poques setmanes més tard, el 9 de febrer, al comandant militar de Solsona perquè informi el govern militar de Lleida sobre aquesta qüestió, *“Lo que traslado a V. para que a la mayor brevedad me informe sobre el particular”*⁵⁷ –per ara, no hem trobat cap dada documental que permeti pensar que el telègraf situat a Solsona hagués canviat mai la seva ubicació inicial en el terrat del Palau Episcopal.

57 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13.

La modificació del traçat inicial

Des d'un principi, però, es comprova que la primera disposició de les estacions no permet transmetre els missatges amb prou claredat i, per tant, amb la rapidesa desitjada.

Així, el 28 de maig de 1848, el coronel governador de la *plaza* de Cardona informa el coronel comandant militar de Solsona que, per ordre del capità general de Catalunya, el director dels telègrafs Leonardo de Santiago havia manat al comandant militar del *cantón* de Manresa que “*deben recogerse todas las bolas y faroles de Solsona, el Milagro, y esas de Cardona por haberse dado una nueva forma a los telégrafos, y que V.S. dé las órdenes oportunas para que se lo remitan todo a esa, escepto dos faroles que se han designado queden en cada punto, para el alumbrado del primero y segundo piso de las torres, y que tan luego como V.S. lo tenga reunido, me mande solamente los diez y ocho faroles, para verificarlo yo a Barcelona con los ante[ol]jos; quedando almacenadas en esa las veinte y cuatro bolas a su cargo*”.⁵⁸

El fet de voler aprofitar el major nombre possible d'edificacions ja existents comporta, sobre el terreny, que la distància entre cadascuna d'elles sigui, en molts casos, massa llarga per poder garantir una correcta recepció, o enviament, dels missatges que es transmeten.

Per això, el 28 de novembre d'aquest any, el capità general de Catalunya ordena el comandant d'enginyers de Barcelona “*Sírvase V.S. prevenir al capitán teniente del cuerpo [d'enginyers] D. Bernardo Paternó que se presente a las órdenes del teniente coronel del cuerpo de E[stado] M[ayor] D. Leonardo de Santiago, con objeto de dirigir las obras que este Jefe indique respecto a las que deban hacerse para el establecimiento de las líneas telegráficas mi-*

litares de esta plaza a la de Lérida y Solsona”.⁵⁹

A la vegada, aquesta no és l'única deficiència que s'ha de solucionar per aconseguir que els missatges arribin, íntegres, a la seva destinació final. També influeix, i molt, la professionalitat del personal que treballa a les torres telegràfiques, i que molt sovint es qüestiona. Això es fa evident quan des de la direcció dels telègrafs militars s'informa, el 14 de juny de 1849, que en la primera prova realitzada per verificar el correcte funcionament de les línies es detecta que el treball que fan els torrers no és l'esperat, perquè es produeixen “*Descuidos nacidos de la poca vigilancia, retardo en las comunicaciones originadas por la pesadez de la transmisión de las señales, [i] equivocaciones en los signos de los despachos motivados por el poco cuidado en la recepción de ellos*”.⁶⁰

La modificació del traçat inicial de les línies de la xarxa de telegrafia òptica militar a Catalunya fa necessari haver d'aixecar torres de nova planta, des de final del 1848. L'any següent, el 2 d'agost, es dicten les instruccions que ha de seguir el tinent Gerónimo Valenzuela “*en la conducción de las máquinas que deven plantarse en las nuevas torres de las líneas de Lérida, Manresa y Solsona*”. Se li encarrega que “*Al llegar (...) al Bruch dividirá el convoy remitiendo a Manresa los aparatos correspondientes a las torres que deven construirse entre Casa Masana y Manresa, entre Manresa y Suria y entre Manresa y Artés. Esta parte de convoy con el personal conveniente a las nuevas torres marchará a cargo del sargento 2º Pedro Valiente quien ará entrega de todo a su llegada a Manresa al teniente encargado de aquella sección D. Alfonso Manorí*”.⁶¹ Tot i que no es fa esment al tram que va de Cardona a Solsona d'aquesta línia, entre ambdues poblacions es construeix

58 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 140, plec 13.

59 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, lligall 321.

60 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, caixa 505.

61 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, lligall 321.

una nova torre intermèdia, que s'alça a prop de la casa de la Guàrdia –en el municipi de Clariana de Cardener–, la qual ha de substituir l'estació que, al principi, s'havia col·locat a la capella fortificada de Sant Gabriel –al costat del santuari del Miracle.

Aquestes torres de nova construcció es preveu que estiguin operatives el 8 de setembre de 1849, d'acord amb la circular que emet la direcció dels telègrafs militars el 18 d'agost, en la que s'informa que *“Construidas nuevas torres en las líneas preciso se hace nueva numeración y división de Secciones; empero como la construcción de aquellas no concluye en un mismo día, no es posible plantear ésta sucesivamente sin esponerse a una confusión. A fin pues de evitarla continuará la numeración antigua así como la nomenclatura de las líneas que rigen en el día hasta el 8 del mes entrante para cuya fecha confía esta Dirección quedará terminada la construcción y colocación de aparatos en todas las torres que se lebanan de nueva planta en las líneas ya establecidas”*. En aquest escrit, a més, es recorda que s'han edificat en llocs estratègics, malgrat que aquests paratges estiguin allunyats de qualsevol nucli habitat, *“Las nuevas estaciones como todas son intermedias y generalmente se colocan en puntos cuidados donde no existe autoridad a quien se pueda comunicar, se limitarán hasta citado día a transmitir los signos que marquen las de vanguardia o retaguardia, en inteligencia que ni servicios interiores ni vigilancia se darán directamente a ellas. Es decir, que serán puramente puntos de transmisión hasta el espresado día 8 que tomarán su correspondiente lugar en el pliego de numeración”*. D'altra banda, per a què les noves estacions puguin entrar en funcionament cal dotar-les, prèviament, del personal necessari. Per això, en aquesta circular es dona per fet que *“Para el día 4 del entrante*

[setembre] se encontrarán en sus puestos los oficiales destinados a las secciones de nueva creación y se harán cargo de las torres que se les confía con las debidas formalidades, dando conocimiento a esta Dirección [de Telègrafs] de haberse egecutado”.⁶²

Abans d'aquesta data, si es té en compte que ja s'han superat *“con la construcción de torres intermedias los inconvenientes que en un principio se notaron en las líneas de Lérida, Manresa, Solsona, Vich y Gerona”*, i que per tant *“queda espedita la comunicación sin que aparezcan motivos algunos para que ésta dege de ser clara, rápida y segura, mas que el que puedan presentar las variaciones de la atmósfera o averías de la maquinaria”*, des de la direcció dels telègrafs militars es torna a posar de manifest, el 21 d'agost de 1849, que si les transmissions i recepcions dels missatges codificats no s'envien i reben de forma correcta s'haurà d'imputar exclusivament als torrers, *“Cualquiera otra demora tendrá su origen en el poco celo de los empleados”*. Les obligacions que ha de complir el personal es recullen també en aquesta nova circular: *“La base principal de la lengua telegráfica es la verdadera y pronta transmisión de signos. Los Torreros encargados de esta operación no necesitan para llevarla a cabo más que voluntad y vigilancia puesto que no es ninguna ciencia. Concrétense pues a plantar en su Torre con velocidad y exactitud el signo que la de banguardia o retaguardia, según de donde proceda la comunicación les mostrase, y anotarla con claridad y limpieza en su libreta, y los resultados serán los que deven ser y hay derecho a exigir que sean. Todos los Torreros que estén en la maniobra están en la obligación de tener a la vista el telégrafo figurado en que aparezcan las diferentes posiciones de la verga y las posturas en que la vola marca el númº. o letra que se quisiere transmitir. A él*

62 ACA, Diversos, Comandancia de Ingenieros, caixa 505.

deve mirar para asegurarse de que los signos que dan guardan armonía con los que se anotan en la libreta puesto que fiarlo a la memoria o imaginación es muy eventual. Si todo Torrero tiene este dever le alcanza más particularmente a los del punto de donde nace el Despacho o comunicación y a los de aquel a quien se dirige. El primero para asegurarse que los signos que aparecen en el Despacho se han figurado en la máquina con toda exatitud y el 2º para quedar cerciorado de que los signos que ha figurado en la máquina son los mismos que ha anotado en la libreta de la que han de sacar la copia en limpio que debe remitir al Officia]l para su traducción”.⁶³

El mateix dia, la direcció dels telègrafs publica una altra circular en la que es detallen els horaris que han de complir els torrers per tal que, entre els diferents torns de guàrdia, tinguin les corresponents hores de descans: “*El servicio de las torres se dividirá en seis cuartos: 1º de ocho a doce del día; 2º de doce a cuatro de la tarde; 3º de cuatro a ocho de la noche; 4º de ocho a doce de la noche; 5º de doce a cuatro de la mañana; 6º de cuatro a ocho de iden [matí]. Lebará el servicio del primer cuarto el torrero más antiguo y le sucederán en los restantes los otros dos alternando en ellos sucesivamente los tres torreros de que están dotadas las torres. Los oficiales de Sección comunicarán esta disposición a las torres de su cargo y vigilarán su cumplimiento haciendo*

entender a sus subordinados que el torrero de cuarto no le es permitido separarse del anteojo más que lo puramente preciso e indispensable. Si conceptúa que su separación deve de pasar de cuatro minutos llamará al que le suceda a fin de que ocupe su puesto””.⁶⁴

La Guàrdia (Clariana de Cardener)

Una de les edificacions que s’ha de construir de nova planta, com ja s’ha comentat anteriorment, és la torre que hi ha a tocar de la casa de la Guàrdia –a Clariana de Cardener–, que comunica amb la de Cardona, per un costat, i amb la del Castellvell, per l’altre –a la nota 65 es pot trobar una breu descripció arquitectònica de la torre.

D’aquesta torre només sabem que no pot estar operativa en el termini previst inicialment, que és el 8 de setembre de 1849, perquè el propietari del terreny on s’ha d’aixecar –l’amo de can Blanc d’Hortonedá–, s’hi oposa en un primer moment.⁶⁵ Per aquest motiu, dos dies més tard d’aquesta data, el cap de la Comissió auxiliar de Telègrafs escriu al capità general de Catalunya informant-lo que “*El Maestro de obras de fortificación de la plaza de Cardona, encargado del cuidado de la construcción de la torre del telégrafo del Serrat de la Guardia, encima de Santa Susana término de Ortoneda, me notifica con fecha 7 del corriente [setembre], no permitirá la edificación de la citada torre por el dueño del terreno hasta que se le ordene por la*

63 *Ibidem*.

64 *Ibidem*.

65 La descripció d’aquesta torre que hem trobat a la bibliografia és:

- “Clariana de Cardener (torre de la Guàrdia). (...). Trobar aquesta torre ha estat una gran sorpresa ja que no hi havia cap prova documental que la refermés i tampoc no és coneguda pels historiadors de la comarca, tot i que els veïns del voltant sempre havien sentit dir que des de la torre de la Guàrdia es feien senyals al castell de Cardona i a Castellvell de Solsona. De totes maneres, la sorpresa més gran va ser trobar-la tant ben conservada: té les quatre parets gairebé senceres, i també el cos defensiu annexat al costat sud (més feble defensivament parlant). Cal destacar el terrat espiatillerat amb dues troneres, una sobre la porta i l’altra sobre la finestra. En aquesta estació tampoc no s’hi va construir el fossat típic de les torres telegràfiques militars, només el cos defensiu annexat al costat sud”. PRAT I PONS, J. *Op. cit.*, p. 96.

- “Torre d’Hortonedá (Clariana de Cardener): Documentada per Carreras Candi, (...). Conserva unes dimensions força considerables en les seves cantonades. Manté les espiatlleres de les primeres plantes i la porta d’accés a la primera planta, així com el fossat defensiu. És situada a 600 m. a les coordenades 4645 N 383E i comunica amb la torre anterior de Cardona, a 8,8 km, i amb la posterior de Solsona, a 8,5 km.”. LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 112-113.

autoridad competente. Y estando dicho punto situado en una posesión de propiedad de Casa Blanch de Ortoneda en el Distrito de Solsona, ruego a V.E. tenga a bien prevenir al Gobernador o Comandante militar de aquel punto ausilie con sus órdenes al indicado Maestro, como asimismo en las diligencias necesarias para la corta de varios pies de encina que deben abatirse para despejar la situación visuales y proyecciones, bajo el concepto de que el mismo espedirá las órdenes necesarias, certificaciones de abalúo para la indemnización a que haya lugar” –d’aquesta informació sobta que, si les noves estacions han d’entrar en servei el 8 de setembre, es comunicui el dia abans que el propietari dels terrenys no permet la construcció de la torre. Immediatament de rebre la notícia, el capità general s’adreça al comandant militar de Solsona, l’11 de setembre, per a què faci les gestions oportunes per a què “no se dificulte la construcción de la torre”⁶⁶ –malgrat aquest entrebanc, la torre es va construir i encara es manté dempeus, avui.

Aquesta torre es construeix en menys de dos mesos, perquè a principis de novembre d’aquest any ja està operativa tota la línia de Barcelona a Solsona. Així ho sembla indicar l’escrit que, el 9 d’aquest mes, el capità general de Catalunya adreça als comandants generals de les quatre províncies del Principat –i que també arriba al comandant militar de Solsona– amb el següent manament: “*Establecidas ya las líneas telegráficas entre los puntos de más importancia del Distrito, es indispensable que V.S. utilice esta nueva institución para comunicarme frecuente y rápidamente todas las novedades que lleguen a ocurrir en la provincia de su mando; debiendo V.S. hacerlo así entender para su cumplimiento a los Comandantes Militares o Gefe de los puntos donde hubiere estación telegráfica*”. D’altra banda, on no hi hagi cap estació telegràfica, les notícies s’han de transmetre “*instantáneamente a V.S. sin perjuicio de hacerlo a mí directamente las noticias que tuvieren, bien sean por los correos ordinarios, o bien aprovechando las diligencias y galerines, y aun si el caso lo exigiere por postillón montado*”.⁶⁷

66 ACS, Fons de l’Ajuntament de Solsona, núm. 141, plec 13. Per a l’establiment de les torres telegràfiques s’han d’expropiar tant terres com edificis, amb les consegüents dificultats per part dels seus propietaris per poder cobrar les corresponents indemnitzacions. El tema va arribar fins al Congrés dels Diputats i, en la sessió de l’11 de març de 1851, el diputat Villalobos interpela el ministre de Guerra, Francisco Lersundi, sobre la construcció dels telègrafs militars a Catalunya. “*El Sr. VILLALOBOS: Señores, sabido es que en todos los campamentos de operaciones militares de Cataluña, se han construido varias líneas de telégrafos, para cuya construcción ha sido preciso hacer una expropiación ya de terrenos, ya de edificios. Mas para llevar a cabo esta medida no se ha cumplido con las disposiciones prescritas por la ley de expropiación, puesto que no se ha indemnizado a los dueños de los terrenos que se han ocupado con las torres telegráficas, como debía haberse hecho antes abonándoles su importe. (...) Yo llamo sobre esto la atención del Gobierno, y espero que no se desatienda los intereses de los que han sufrido la expropiación, mayormente cuando no cuentan con otro patrimonio.*

El Sr. LERSUNDI, Ministro de la Guerra: Es cierto que el Capitán general de Cataluña se vió en la necesidad de construir algunas torres telegráficas para el mejor servicio de las operaciones militares, habiendo tenido que ser ocupadas para este objeto algunas casas de particulares. Hace apenas un mes que me he encargado del Ministerio de la Guerra, y por casualidad he visto el expediente formado (...), en el cual consta que el valor de las expropiaciones que tuvieron que hacerse asciende a 201.000 reales, (...). Yo ofrezco además al Sr. Villalobos que el Gobierno mirará con atención este asunto y hará justicia a los interesados”. *Gaceta de Madrid* (12.03.1851), núm. 6085, p. 2.

67 ACS, Fons de l’Ajuntament de Solsona, núm. 141, plec 13.

Façana principal amb la porta d'entrada a la torre (Sud-est)⁶⁸

Detall de la porta d'entrada, situada en el primer pis

Façana lateral (Sud-oest). A la meitat de la planta baixa arrenca un dels murs de tancament del cos defensiu que protegeix la meitat de la torre

Façana posterior (Nord-oest). Té una finestra en el primer pis i, a la planta inferior, la porta d'entrada des del cos defensiu. En primer terme, es veu un fragment de la paret que tanca aquesta petita estructura militar

68 Totes les fotografies de la torre de la Guàrdia s'han fet el mes de setembre de 2018.

Façana lateral (Nord-est)

El subministrament de les torres

Des de que entra en servei tota la línia ja es fan evidents els problemes que –per les seves implicacions econòmiques– s’arrossegaran durant el temps en què estan operatives les estacions telegràfiques: qui es fa càrrec del subministrament de les torres? I del pagament dels salaris dels torrers?

El 3 de desembre de 1849, el capità general

Detall del mur que tanca el cos defensiu, annexat a la façana lateral (Nord-est)

de Catalunya mana que “con objeto de que no graviten sobre el pueblo situado a la inmediatez de cada torre telegráfica, los dispendios que para el sostenimiento de la guarnición y torreros de la misma son indispensables hacer, he dispuesto que este servicio se haga entre todos los pueblos inmediatos a cada una, a este efecto dispondrá V.S. lo conveniente para la formación de las correspondientes rodalías y con presencias de esta orden el que cada uno de los pueblos que la componen contribuyan por un mes al sostenimiento de las necesidades de los individuos estacionados en dichas torres, sometiendo a los comandantes militares o de cantón el cuidado de avisar con la debida anticipación al pueblo a quién corresponda el turno, para evitar que se descuide el servicio alegando ignorancia”.⁶⁹

69 ACA, Diversos, *Comandancia de Ingenieros*, lligall 321. Per conèixer les obligacions que tenen els diferents pobles de la rodalia d’una torre, tant pel que fa al seu avituallament com al seu equipament, transcrivim un ofici tramés pel general cap de l’Estat Major, F. de Mata, als municipis que han de donar servei a la torre telegràfica de Puiggraciós, situada en el terme municipal de Figaró-Montmany (Vallès Oriental), de la línia de Barcelona a Vic, per Granollers: “Entre todos los pueblos que al margen se expresan [que son: l’Ametlla del Vallès, Bertí i Sant Quirze, Bigues, la Garriga, Llerona, Figaró-Montmany, Riells, Samalús i Santa Eulàlia] llevarán al mencionado fuerte en todo el día de mañana y bajo la responsabilidad de las respectivas corporaciones municipales dar camas completas a oficial y 40 para tropa, dos mesas, dos sillas, dos bancos, cuatro lámparas, cuatro barreños y una cofaina; a cuyos efectos corresponden a esa población seis camas de tropa y dos bancos. Entre todos los mencionados pueblos tornarán para que uno de los paisanos que vayan al fuerte a llevar el parte diario haga la compra de la menestra y demás necesario para el rancho de la tropa en dos días, lo cual se pagará a los precios corrientes y en el acto de recibirlo, y conducidas desde su pueblo las raciones de pan que el comandante le reclame y el aceite y leña que corresponda a la guarnición y a las guardias que haya establecido debiendo recibir al efectuar la entrega de los tres últimos artículos los recibos correspondientes. La conducción de todo, sea en caballerías o por otro medio será de cuenta de los respectivos pueblos. Deberá contribuir esta población con los hombres que proporcionalmente señale el comandante del fuerte para estar de retén en este último con objeto de correr los pliegos que se ofrezcan. De orden de S.E. lo digo a V. para su más exacto cumplimiento en la parte que le toca en la inteligencia de que el turno para la conducción de víveres y demás que ocurra seguirá el orden en que los pueblos van continuados al margen y que a esa corporación se le exija la más estrecha responsabilidad que se hará personal en su individual en cualquier fallo u omisión que cometiera”. Es després, doncs, que aquesta torre forma part d’un fortí militar, en el que hi ha “la existencia de fuerzas militares en el fuerte telegráfico de Puiggraciós”. ACOSTA I FERRER, X.; CAMPS I GIRÓ, A. *Op. cit.*, p. 63.

D'acord amb aquesta ordre, l'alcalde de Solsona, a instància dels ajuntaments de Clariana de Cardener i Olius –que son els tres municipis que tenen en el seu terme una estació de telegrafia òptica–, i amb la intervenció del comandant militar d'aquesta ciutat, reuneix a finals de 1849 tots els alcaldes dels pobles de la *marca* de Solsona per tal d'establir de quina manera s'han de repartir, entre ells, el pagament de les despeses generades pel subministrament de cadascuna de les estacions. La decisió que es pren és: que Olius, Llobera, Riner, Pinell de Solsonès i Castellar de la Ribera s'encarreguin del manteniment de la torre del Castellvell –situada en el terme d'Olius; que a la torre de la Guàrdia contribueixin els municipis de Navès, Sant Llorenç de Morunys, la Pedra i la Coma, Josa de Cadí i Clariana de Cardener –on s'ubica l'estació de la Guàrdia; i que a la de Solsona –instal·lada en el Palau Episcopal–, hi aportin Lladurs, Odèn, Gòsol i Guixers, a més de l'ajuntament solsoní.

Aquest primer repartiment, però, es modifica al cap d'un any. El 27 de desembre de 1850, l'alcalde de Solsona informa el governador civil de Lleida que l'ajuntament de Riner li ha comunicat que no vol contribuir més al manteniment de la torre del Castellvell, perquè vol esmerçar els seus recursos a sustentar el destacament militar instal·lat en el seu terme –al santuari del Miracle–, i que també demana que el municipi de Llobera l'ajudi a pagar les despeses ocasionades en aquesta guarnició. A més, li comunica que el poble d'Olius pretén que Gòsol i Guixers aportin la seva part al telègraf del Castellvell –tenint en compte que, si s'accepten les peticions de l'ajuntament de Riner, aquest i Llobera deixarien de contribuir-hi.

En el mateix escrit, les autoritats solsonines també recorden al governador civil que, fins

aquest moment, els ajuntaments de Gòsol, Guixers, Lladurs i Odèn encara no han contribuït al manteniment de la torre de Solsona. Val a dir, però, que no ho han fet perquè l'alcalde d'aquesta ciutat no ha volgut que “*entregasen cantidad alguna hasta que a fines de año se liquiden las cantidades adelantadas y las reintegradas*”. El motiu d'això és que vol assignar el que ha de pagar cadascun d'ells en funció del nombre d'habitants, “*no siendo mi intención otra que repartir entre ellos y esta ciudad a proporción del número de vecinos que cada uno tenga el déficit que resulte por razón de las agencias practicadas para el reintegro de dichas cantidades*”.⁷⁰

Sembla ser que el governador civil de Lleida atén la demanda de l'ajuntament de Riner, i resol el tema amb la resposta que envia a l'alcalde de Solsona, el 28 de gener de 1851, informant-lo, d'una banda, que ha comunicat als alcaldes d'Olius, Clariana de Cardener i Riner que “*he tenido por conveniente disponer que los pueblos que al margen se espresan*”⁷¹ *contribuyan a esa Villa para el suministro de las torres telegráficas establecidas en la marca de Solsona*” –per tant, Riner ja no apareix a la llista dels pobles que han de dedicar part del seu pressupost al manteniment d'alguna de les torres telegràfiques situades en terres solsonenques. De l'altra, l'autoritza perquè pugui “*exigir de los que se hallen en descubierto las cantidades que a los mismos correspondan, dándome parte si alguno de ellos trata de eludir el pago*”.⁷²

A partir d'una informació relacionada amb la torre del Castellvell, tot sembla indicar que no és fins al cap d'un parell d'anys de l'entrada en servei de tota la línia de Barcelona a Solsona quan es fixen els costos totals de la instal·lació dels telègrafs en les diferents estacions i, tanmateix,

70 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13.

71 Els pobles que se citen al marge del document son: Pinell de Solsonès, Castellar de la Ribera, Gòsol, Guixers, Navès, Sant Llorenç de Morunys, la Pedra i la Coma, Josa de Cadí, Llobera, Lladurs i Odèn.

72 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13.

quan es poden determinar les quantitats exactes que han de pagar els diferents pobles de la rodalia de cadascuna de les torres. Per això, en el cas de la del Castellvell, el 31 de desembre de 1851, l'alcalde d'Olius, Jaume Gilibets –en el terme del qual està ubicada–, informa al de Pinell de Solsonès –que, com hem vist, és un dels municipis que ha de contribuir al sosteniment de la torre–, que el cost total de la instal·lació de l'aparell, fins aquesta data, és de 963 rals, i que a l'ajuntament pinellenc li correspon abonar 130 rals, *“que abiéndose resumido las cuentas del telégrafo de Castellvell de este distrito; la existencia del utencilio completo para el servicio del mismo, aciende en la cantidad de 963 r[eale]s v[elló]n, cuyas prendas del mismo utencilio son existentes a favor de los pueblos que han contribuido al dicho telégrafo. En esta atención, aviéndose procedido al reparto proporcionalmente de todos los gastos ocurridos asta el fin de este año, ha correspondido a ese distrito la cantidad de 130 rs vn”*. L'escrit que l'alcalde oliuenc envia al seu homòleg veí acaba amb la reclamació que li fa perquè faci efectiu el pagament de la quantitat que li pertoca, *“(…) espero que en su bista pagará a la misma la cantidad dicha de ciento treinta reales v[elló]n dentro de ocho dias del recibo del presente, hevitándome así el disgusto de ponerlo en conocimiento de la superioridad, en caso de no cumplir”*.⁷³

Només si es té en compte els pocs recursos econòmics de què disposen tots els ajuntaments en aquesta època, es pot entendre el to amenaçador amb el qual, sovint, es reclama que es faci efectiu el pagament d'aquestes quantitats, però també les dificultats amb què es troben per poder-les afrontar.

L'altre assumpte relacionat amb el servei dels telègrafs òptics –tant en les línies civils com en les militars– que manta vegades és motiu

de controvèrsia i fricció entre el govern i els ajuntaments, és el tema del pagament del salari dels torrers. Uns sous que, d'entrada, ja son prou baixos, però que sovint encara pateixen alguna que altra retallada *“porque había que descontar siempre alguna partida. Por ejemplo, el uniforme obligatorio era muchas veces comprado a plazos al sastre, y la Administración se encargaba de descontar mensualmente la cantidad estipulada; las multas por faltas en el servicio era también un descuento corriente (...); también se descontaban, eventualmente, cantidades para auxilios mutuos, etc.”*.⁷⁴

Tenim una mostra de la gravetat d'aquesta situació quan l'alcalde de Solsona es nega a pagar al personal del telègraf d'aquesta ciutat el sou corresponent a una quinzena. Assabentat d'aquest impagament, el capità general interí de Catalunya mana al governador civil de Lleida, el 21 de desembre de 1850, que obligui l'alcalde a fer efectiu aquest pagament, *“que obligue al Alcalde de Solsona a que abone desde luego a los torreros de la telegráfica de dicho punto la 2ª quincena de su haber, y continúe oportunamente satisfaciendo el de los meses venideros, a todo lo cual se había negado”*.⁷⁵

Sembla ser que el problema rau en què l'ajuntament solsoní havia avançat el *plus* corresponent als mesos de juny i juliol i encara no se li havia retornat aquesta quantitat. La justificació que dona el director interí dels telègrafs militars al capità general és que, per una reial ordre, no es poden retornar les quantitats que, tot hi haver-les avançat als *Cuerpos* –en aquest cas deu tractar-se del cos de Telègrafs–, aquests encara no les haguessin abonat als torrers. Davant d'aquest atzucac, el govern continua exigint als pobles que paguin, d'entrada, el salari als torrers, perquè *“no hay otro medio para atender con oportunidad a la subsistencia de los mismos*

73 ACS, Fons de l'Ajuntament de Pinell, núm. 145.

74 OLIVÉ ROIG, S. *Op. cit.*, p. 79.

75 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13 (27.12.1850).

que el que los pueblos cuiden de satisfacerles su haber, cuidando luego de presentar los recibos a los habilitados y gefes de los Cuerpos a que pertenecen, los que oportunamente reintegran de su importe a los pueblos sin demora ni excusa alguna". En aquesta situació, però, no s'hi troba només l'ajuntament solsoní, perquè "En el mismo caso que Solsona se encuentran varios pueblos de este Principado, y ya digo que a su tiempo seran reintegradas de estas cantidades".

Davant d'aquest afrontament, el capità general de Catalunya ordena al comandant general del districte de Cardona i Solsona que si l'alcalde es manté en la seva posició, el traslladi al castell de Cardona, a l'espera de les seves instruccions. L'escrit que envia el governador civil de Lleida a l'alcalde, el 13 de gener de 1851, transcriu les severes paraules que li adreça el capità general: "En esta atención he visto con sumo desagrado el comportamiento que en el particular ha observado el alcalde de Solsona, y que dirijo a V.S. esperando que penetrado de ello, se servirá amonestar por su parte debidamente a esta autoridad local y obligarle a que satisfaga desde luego y sin reparo alguno la segunda quincena a los torreros de aquel punto y con oportunidad el de los restantes meses; en la inteligencia que no solo hago responsable a dicho alcalde de las consecuencias de su oposición a ausiliar a estos individuos del Ejército, sinó que le haga entender que si ha creído hacer la forzosa con su altanera e insolente desobediencia a lo que por punto general dispuso el Exmo. Sor. Capitán General Marqués del Duero, se ha equivocado, pues doy orden al comandante general del distrito de Cardona y Solsona para que en el caso de que no cumpla este alcalde inmediatamente con lo prevenido, lo haga conducir al castillo de Cardona, donde esperará ulteriores disposiciones de mi autoridad".⁷⁶

Molt probablement, davant la protesta dels ajuntaments afectats, i a petició del capità general de Catalunya, la reina resol que "la Administración Militar acredite y satisfaga con aplicación al eventual de Guerra el medio plus a los torreros y ordenanzas de la clase de tropa ocupados en los telégrafos militares del propio Distrito [de Catalunya]". El comandant general de Lleida li comunica aquesta decisió a l'alcalde de Solsona, el 26 de gener, per a què "bajo los correspondientes recibos que se le presentarán abone a los torreros de ésta el medio plus". Per tant, en aquesta ocasió, l'ajuntament solsoní no hauria d'avançar aquests imports per poder pagar els sous dels torrers.⁷⁷

Una notícia reial transmesa a través de la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona

D'entre els molts missatges que es transmeten a través d'aquest sistema de comunicació, ens n'ha arribat un relacionat amb un dels infantaments de la reina d'Espanya, Isabel II, casada amb el seu cosí Francisco de Asís de Borbó, duc de Cadis: "S.M. la Reyna (Q.D.G.) a dado un Príncipe a lus".

El cap de la secció del telègraf militar, Mariano Planas, comunica aquesta notícia al comandant militar de Solsona a tres quarts de dues del 17 de desembre de 1851. En rebre la notícia, l'ajuntament prepara, el mateix dia, una resposta per enviar al governador civil de Lleida comunicant-li que:

"Al recibir por el telégrafo esta Corporación a eso de las dos de la tarde del día de hoy la fausta noticia del feliz alumbramiento de S.M. (q.D.G.), al momento se ha constituido en sesión y reunida con las autoridades eclesiásticas, judicial y militar con las que, y antes de esperar otra noticia, ha acordado que desde luego hubiese repique general de campanas en todas las yglesias, que en la noche de seis a nueve fuese

⁷⁶ *Ibidem* (13.01.1851).

⁷⁷ *Ibidem* (26.01.1851).

iluminada toda la Ciudad, que durante ellas hubiese música por las calles, que de período en período se diesen a vuelo las campanas y que a las diez de la mañana se cantase en acción de gracias al Todo Poderoso un solemne Te Deum con la música de la capilla de la Catedral al que asista, a más de las autoridades, todo el clero de la misma con los catedráticos y alumnos del Seminario Conciliar, habiendo sido al mismo objeto avisados a domicilio los cabezas de familia y por pregón todos los habitantes de esta fiel Ciudad.

Al propio tiempo, esta Municipalidad, para dar otra de las tantas pruebas que tiene dadas de adhesión a la Reyna (q.D.G.) ha acordado felicitar a S.M. con la adjunta esposición, a la que espera que V.S. se servirá darla el curso que corresponda a fin de que llegue a noticia de S.M”.

L'escrit de felicitació que les autoritats solsonines adrecen a la reina és el següent:

”Señora.

El fausto suceso que acaba de verificarse dando la Providencia a V.M. un sucesor al venerando Trono de la España y a V.M. el cariñoso título de madre, obliga a esta Corporación municipal a la que se la anuncia en estos momentos tan satisfactoria nueva a felicitar a V.M. y renovar su constante adhesión a vuestro Trono constitucional; asegurando al propio tiempo que Solsona, la fiel Solsona, ahora y siempre, está pronta a repetir todos los sacrificios que en tiempos pasados tiene valerosamente acreditados.

Dígnese pues, Señora, recibir el más cordial y espresivo parabién de una corporación que ahora en medio de un pasmoso y universal júbilo y en otros tiempos no tan afortunados ha preferido, prefiere y preferirá siempre la pobreza que le ha acarreado el ser y haber sido fiel súbdita a V.M. que no haber faltado a sus juramentos, asegurándola al propio tiempo que por el augusto Príncipe de Asturias tampoco faltaría a ellos.

Plazca al cielo el pronto y feliz restablecimiento de V.M., cuya importante vida y la del nuevo Príncipe conserve y prolongue para la utilidad de España.

Solsona, 17 Diciembre 1851”.

Més que una felicitació, el que envien les autoritats solsonines a la reina és una adhesió –per no dir submissió– total a la monarquia espanyola.

D'altra banda, no sabem com deu reaccionar l'alcalde de Solsona, Ramon Codoñet, quan llegeix la resposta que li envia el governador civil el 29 de desembre:

”Tan pronto como se recibió en este Gobierno la esposición que ese Ayuntamiento elevó a S.M. la Reyna (q.D.g.) felicitándola por su feliz alumbramiento, cuya noticia circuló en esa Ciudad por equivocación del telégrafo antes de que tuviese efecto tan fausto acontecimiento, creí oportuno hacer presente al Exmo. Sor. Ministro de la Gobernación del Reino los leales sentimientos de esos habitantes, y la adhesión al Trono de esa Municipalidad”.

El governador civil, molt diplomàticament, només és capaç de transmetre a la reina les mostres de lleialtat expressades per les autoritats solsonines en la seva missiva, i obvia qualsevol mostra de felicitació per un esdeveniment que encara no s'ha produït.

Però això no és tot. El governador civil, amb un punt de sarcasme, recorda a l'alcalde que:

”Posteriormente y según comunicación oficial que dirigí a V. con fecha 22 del que rige [desembre], se habrá enterado de que se realizó felizmente el alumbramiento de S.M. el día 20 dando a luz una Augusta Princesa”.

Per tant, si no n'hi havia prou amb una errada, l'ajuntament, a més, vol felicitar la reina pel naixement d'un príncep en comptes del d'una princesa –que era el correcte–, perquè qui neix, el 20 de desembre, és la infanta Maria Isabel –qui va ser princesa d'Astúries fins al 1857, quan nasqué el seu germà, el futur rei d'Espanya Alfons XII.

Finalment, el governador civil emplaça els solsonins a redactar un nou escrit de felicitació per a la reina, un cop esdevingut, ara sí, l'infantament:

“En esta atención le devuelvo el citado documento, para que si ese Cuerpo Municipal tiene a bien rectificarlo, lo verifique devolviéndomelo en este caso a la posible brevedad, para darle el curso debido”.⁷⁸

Així doncs, la ciutat de Solsona, tot i la bona voluntat dels seus governants, fa un paper ben galdós davant el representant de l'estat a Lleida per culpa d'una mala transmissió, o recepció, d'una notícia relacionada amb la monarquia espanyola transmesa a través de les diferents estacions de la línia de telegrafia òptica militar de Barcelona a Solsona.

El desmantellament de les torres de telegrafia òptica militar a Catalunya

La primera línia de telegrafia elèctrica es construeix a Espanya l'any 1853, com s'ha comentat anteriorment, i té com a objectiu comunicar la península amb Europa. Aquesta any, José María Mathé –qui havia ideat tant el sistema utilitzat en les línies generals de telegrafia òptica a Espanya, com el de les línies militars a Catalunya– construeix la línia Madrid-Irun (1853-1854), que enllaça amb les línies telegràfiques franceses. El primer telegrama conegut s'envia des de Guadalajara a Madrid el 5 de juny de 1854: *“El Director de Telégrafos al Excelentísimo señor presidente del Consejo de Ministros: «Tengo el honor de participar a V. E. que los ensayos que acabo de verificar desde esta capital me dan los resultados satisfactorios; quedo hoy y mañana aquí aguardando las órdenes y despachos que V. E. guste dirigir.*

Los trabajos de la línea alcanzan a la legua 18 y continúan con rapidez y actividad que V. E. me tiene encomendada»”.⁷⁹

L'any 1855, en acabar-se el període de proves, una llei estatal estableix que *“Se autoriza al Gobierno para plantear un sistema completo de líneas electro-telegráficas que pongan en comunicación a la Corte con todas las capitales de provincia y departamentos marítimos y que lleguen a las fronteras de Francia y Portugal”*.⁸⁰ La telegrafia elèctrica a Espanya es desenvolupa, en aquest moment, perquè es beneficia de l'expansió de les línies de ferrocarril, en aprofitar el seu traçat.⁸¹

Malgrat haver-se posat en marxa el servei de telegrafia elèctrica a l'estat espanyol –la xarxa radial de línies electrotelegràfiques que tenen el seu origen a Madrid acaba de construir-se el 1858–, les línies de telegrafia òptica militar catalanes encara estan en funcionament fins a principis de la dècada del 1860. Com és previsible, la introducció d'aquest nou sistema de transmissió de missatges a distància comporta la progressiva substitució de les línies òptiques –una tecnologia que, comparativament, havia quedat desfasada–.

Finalment, una reial ordre de 29 de desembre de 1862 –que es comunica des del govern militar de Lleida al comandat militar de Solsona el dia següent–, suprimeix totes les línies militars de telegrafia òptica existents a Catalunya. Aquesta decisió es pren tenint en compte *“el estado de tranquilidad en que actualmente se encuentra el mismo [Catalunya], la circunstancia de hallarse en el día cruzado de líneas telegráficas civiles que se unen la Capital con las principales poblaciones y últimamente la economía que ha de obtenerse con (¿) la incorporación de sus Cuerpos*

78 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 142, plec 13.

79 OLIVÉ ROIG, S. “150 años de Telégrafos”. A: *La web de los telegrafistas de España*, p. 1 (<http://www.delapradainternet.com/serial77/historia/150-anos-telegrafos.htm>) [data de consulta: 19.11.2004].

80 *Ibidem*.

81 El primer tren que circula a l'estat espanyol és el que va de Barcelona a Mataró, l'any 1848. Però no és fins al 1856, aproximadament, que es comencen a crear les grans companyies ferroviàries i s'inicia la construcció del que seran les grans línies ferroviàries de l'època.

de los Jefes, Oficiales y Tropa que se encuentran destinados en el servicio de aquellos”.

Per tant, des de l'oficialització de la implantació de la telegrafia elèctrica a l'estat espanyol –el 1855– i de la supressió dels telègrafs òptics militars a Catalunya –el 1862– *“passaren set anys de decadència absoluta, amb abandonament progressiu de les torres, amb dificultats de subministraments per als torrers i, fins i tot, amb la inexistència perllongada de servei i d'activitat”*.⁸²

Les mesures que es dicten per dur a terme el desmantellament d'aquestes línies son: *“1ª Que los oficiales empleados en este servicio queden desde luego a disposición de los directores generales respectivos, y que el personal de tropa se incorpore en los cuerpos de que procede; 2ª Que los aparatos y demás efectos de material de dichos telégrafos se trasladen por la Administración Militar a las capitales de provincia depositándolos en los parques de Ingenieros y que las torres se dejen al cuidado de los pueblos más próximos, a cuyos alcaldes serán entregadas con tal objeto, y 3ª y última, que en conformidad a lo propuesto por V. E. [el capità general de Catalunya] se conserve el telégrafo eléctrico que existe en esa Capital [Barcelona] y comunica con Monjuich, la Ciudadela y Atarazanas, poniendo estos fuertes en instantánea comunicación con la autoridad de V. E.”*.⁸³

D'aquestes directrius es deriva que les torres, un cop desmantellades dels aparells telegràfics, s'entreguen als ajuntaments de les poblacions

més properes, amb l'encàrrec que en tinguin cura, és a dir, que se'n facin càrrec.

A Solsona, els aparells de la *“torre recibidor”* situada en el Palau Episcopal s'entreguen a l'ajuntament. Des del govern civil de Lleida es demana per carta, el 13 de gener de 1863, que s'envii *“un inventario de los efectos, utensilios y demás de que se haga cargo al entregarse de la torre telegráfica sita en esa demarcación”*⁸⁴. El document que s'envia en resposta a aquest requeriment deu ser el que el *teniente jefe de la sección de Cardona* –a la que pertanyen les torres ubicades en el Solsonès– entrega a l'alcalde Mariano Muxí amb *“los efectos de material correspondiente a dicha torre que hay que entregar con arreglo a oficio del Señor Coronel Director del ramo, fecha 3 del actual [gener], cuya entrega se hace al Señor Alcalde constitucional de esa ciudad*

Efectos	Número
Mástil	1
Verga	1
Zunchos	1
Pescantes	2
Platillos	1
Lanzas	1
Ojos de gallo	1
Carruchas	1
Cadenillas con chaveta	2
Argollas para los vientos	4
Puertas de una hoja	2
Ventanas de una hoja	2
Cristales	1 ⁸⁵

82 LEN I CURRIUS, Ll.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 47.

83 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 145, plec 13.

84 ACS, Fons de l'Ajuntament de Solsona, núm. 146, plec 13. Vull agrair a Rosa Maria Vila i Gangoellets, de l'Arxiu Comarcal del Solsonès (ACS), l'haver-me facilitat aquesta informació, i també la de la nota següent.

85 *Ibidem*. A la “Cartilla para la Instrucción de los Torreros propuesta al Excmo. Señor Capitan General de Catalunya, por el Coronel de Ingenieros y Director Facultativo de los Telégrafos Militares Francisco de Casanova y de Mir, aprobada por S.M en Real Orden de 12 de Abril de 1861”, Barcelona, Imprenta Militar, 1861, hem trobat que l'aparell del telègraf ha de tenir les peces següents: *“Mástil con su perilla, pescantes, toquines y cornamusas. Verga con su roldana, zuncho, platillo y flecha. Cilindro de señales con sus alambres. Drizas de viento, maquina y cilindro. Bandera. Maquina compuesta de cigüeñal con su eje, pasteca de cigüeñal, con su montura, pasteca de driza de maquina con su montura de eje y manivela, rueda dentada y su piñón, aguja de indicador. Hay además graduadores, ganchos con sus tuercas, motones y guiones”*. ACA, Diversos, Comandancia de Ingenieros, caixa 500. Potser en aquest cas, en tractar-se d'una *torre recibidor*, no calia disposar de totes aquestes peces. Si no fos així, podríem pensar que aquest telègraf no s'hauria conservat complet fins al moment del seu desmantellament.

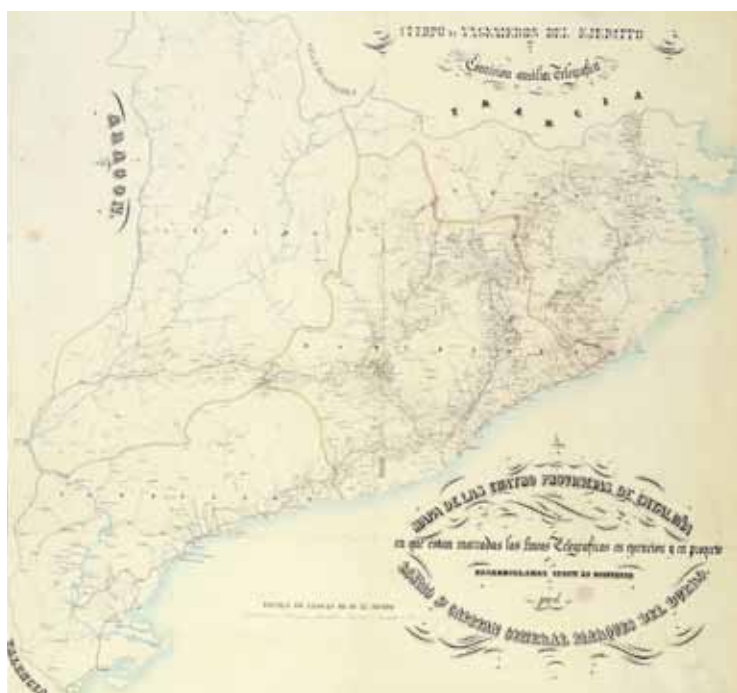
Cloenda

Els motius pels quals aquestes torres que es construeixen expressament per a situar-hi les estacions de telegrafia òptica són desconegudes per bona part de la població –fins i tot per aquelles persones que les tenen més a prop–, queden ben exposats per Lluís Len i Jaume Perarnau: “El desconeixement social del que realment eren i significaven aquelles torres, la poca repercussió científica entre la gent culta de l'època, i l'ús pràcticament exclusiu per part del govern van fer que, immediatament després de la supressió, la majoria de la població oblidés per complet aquell complex sistema de comunicació i, conseqüentment, la memòria popular oblidés què eren aquelles torres i per a què servien. D'aquí que, en un espai de temps relativament curt, no en quedés memòria històrica i sí conceptes erronis sobre torres de moros, de defensa, o que algú més agosarat s'atrevis a dir que la porta

d'accés a les torres, al primer pis, servia per a instal·lar-hi un canó d'artilleria”.⁸⁶

Els mateixos autors recorden que “el Decret de 1862 certificà la mort del sistema, transferí la propietat de les torres als municipis on estaven situades i, conseqüentment, deixà les restes físiques d'aquest sistema de comunicació a les inclemències del temps, l'espoli dels materials, l'abandonament i la pèrdua d'un important element patrimonial”.⁸⁷

En una comarca amb un passat carlí que sovint es reivindica amb força –des de diferents àmbits i per motius diversos–, potser és hora de demanar que es dediquin els esforços necessaris per poder preservar i restaurar la torre telegràfica de la Guàrdia, en tant que és un dels pocs elements –si no l'únic– del patrimoni arquitectònic del període de les guerres carlines del segle XIX que encara queden dempeus –per ara–, al Solsonès.

Mapa de las cuatro provincias de Cataluña en que están marcadas las Líneas Telegráficas en ejecución y en proyecto desarrolladas según lo dispuesto por el Ecsmo. Sr. Capitán General Marqués del Duero (1848). En aquest plànol encara no apareix dibuixat el tram de la línia que, des de Manresa, arribarà fins a Solsona

⁸⁶ LEN I CURRIUS, LL.; PERARNAU I LLORENS, J. *Op. cit.*, p. 49.

⁸⁷ *Ibíd.*, p. 47.